

UPPBYGGNADEN AV DET DIGITALA BIBLIOTEKET PÅ ISLAND

Om innehåll och urval på Islands national- och
universitetsbibliotek

Karin Bern

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap
vid Lunds universitet.

Handledare: Göran Gellerstam

BIVILs skriftserie 2006: 2

ISSN 1401:2375

Title

Building the digital library in Iceland. Content and selection in the national- and university library in Iceland.

Abstract

Close to the city center of Reykjavik lies the combined national- and university library of Iceland. Usually, these two types of institutions are separated. The purpose of this essay is to investigate how the library in fact selects the new digital material to offer the users in Iceland, and if the combined mission creates any problems or conflicts.

The investigation examines the planning and the content of the digital library, what user groups are addressed and how the organisation is held together despite the different missions. If cultural context in Iceland makes a difference for what is selected and offered to the users is also discussed.

Six informants in strategic library positions dealing with the digital national- or university library, were interviewed. The answers have been analysed in light of the library&information literature on building and maintaining digital library collections and organizational and marketing theory.

The main result of the study is that the informants do not see a conflict between the missions of the organisation, although traces of a struggle were found in some areas. The lack of conflict is due to the flat and not hierarchic organisation, and carefully established goals. Another reason is the lack of claims from the financing groups on the library how to use the money granted.

The cultural context makes a difference, since it enables short distance communication, networking, and the national access to databases and scientific articles that would not be an option in a larger community.

Due to the rapid development of digital resources offered and the increased number of colleges in Iceland, the need for defining the roles and missions of the national- and university library is growing. In order to achieve this, a user study is needed.

Keywords

Användare, Digitala bibliotek, Digitala resurser, Nationalbibliotek, Universitetsbibliotek, Urval.

Collection development, Digital libraries, Digital resources, National libraries, University libraries, Users, Selection.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
1 Inledning	4
2 Syfte och frågeställningar	6
2.1 Syfte	6
2.2 Frågeställningar	7
3 Metod	8
3.1 Intervjuerna	9
3.2 Analys	10
3.3 Språk	10
3.4 Disposition	10
4 Definitioner	12
4.1 Det digitala biblioteket.....	12
4.2 Digitalisering	13
4.3 Verk	13
4.4 Dokument.....	14
5 Bakgrund	15
5.1 Utvecklingen av det digitala biblioteket	15
5.1.1 Varför digitalt bibliotek?	15
5.1.2 Det digitala bibliotekets innehåll	16
5.1.3 Det digitala bibliotekets underhåll	16
5.2 Biblioteksverksamhetens strukturer.....	17
5.2.1 Postmoderna organisationer	17
5.2.2 Den kundorienterade organisationen	17
5.2.3 Platta organisationer.....	18
5.3 Bibliotekets marknadsföring	18
5.3.1 Vilka skall biblioteket marknadsföra sig mot?.....	19
5.4 Kungliga biblioteket i Stockholm.....	20
5.4.1 KB:s uppdrag.....	20
5.4.2 Arbetet med det digitala biblioteket.....	21
5.4.3 Kulturarw ³ – att spara webben.....	22
5.4.4 Prenumerationer på digitala tjänster	23
5.4.5 Finansiering	23
5.5 Island.....	23
5.6 Islands national- och universitetsbibliotek.....	24
5.6.1 Historik	24
5.6.2 Förändringarnas tid	25
5.6.3 Bibliotekets uppdrag och målsättning.....	26
5.6.4 Pliktleverans av digitalt material.....	27
5.6.5 Upphovsrätt	29
5.6.6 Islands universitet	29
5.6.7 Finansiering	30
5.7 Islands digitala national- och universitetsbibliotek	31
6 Intervjuundersökningen	34
6.1 Det digitala biblioteket.....	34
6.2 Användarna	35
6.3 Urval	36
6.4 Finansiering.....	37
6.5 Samarbete.....	39

6.6	Konflikt: LBS vs HBS	40
6.7	Den isländska kontexten.....	41
6.8	Vision	41
7	Analys	43
7.1	Det digitala biblioteket.....	43
7.2	Urval och användare	44
7.3	Finansiering	46
7.4	Samarbete	47
7.5	Konflikt: LBS vs HBS	48
7.6	Den isländska kontexten.....	49
7.7	Vision	50
8	Avslutande diskussion.....	51
8.1	Biblioteket och samarbetet	51
8.2	Biblioteket och användarna	52
8.3	Biblioteket, nationen och uppdraget	53
9	Litteratur.....	55
Bilaga 1	60

Förord

Här vill jag kort rikta ett stort tack till alla mina informanter. Jag har i presentationen av det empiriska materialet valt att inte namnge dem, men vill här ändå nämna och tacka dem. Det är naturligtvis tack vare er som jag kunnat skriva detta arbete, genom era intervjuer, men inte minst genom er vilja att berätta och diskutera de frågor jag har kommit med. Jag har fått många nya tankar genom att träffa och prata med er, inte minst efter intervjuernas slut.

Sigrún Klara, Þórir, Rögnvaldur, Ingibjörg, Sveinn och Þorsteinn, tusen tack för att ni tog er tid att prata med mig, och tack för ert vänliga bemötande både före och efter mina intervjuer!

Kærar þakkir! Það var mér mikil ánægja að tala við ykkur!

1 Inledning

I en vallgravsomgärdad byggnad inte långt från stadens centrum ligger Islands nationalbibliotek, en plats som det delar med Reykjavíks universitetsbibliotek. Här arbetar ungefär 90 personer, och de fyra våningarna hyser ca 800 000 dokument (*Um Bókasafnið*).

Idag är det inte så vanligt att två institutioner såsom nationalbiblioteket och ett universitetsbibliotek delar lokaler och organisation. Kort kan man säga att de har två olika uppdrag, universitetsbiblioteket skall tillgängliggöra medan nationalbiblioteket skall samla in och bevara kulturarvet.

Det jag frågar mig är ifall denna sammanslagning utgör ett problem för biblioteket, eller biblioteken om man vill se det så. Kan dessa två tidigare separata organisationer fungera tillsammans utan att det uppstår konflikter eller dragkamp mellan de två uppdragen? Hur skall organisationen fungera för att samexistensen skall gå så friktionsfritt som möjligt?

Utvecklingen inom IT går liksom inom så många andra områden snabbt framåt genom den raska teknikutvecklingen, vilket innebär helt nya möjligheter och utmaningar för bland annat bibliotek. Bland möjligheterna kan nämnas tekniken att överföra tryckt material till digital form. Detta ökar tillgången till bibliotekets material samtidigt som skört material tryggt kan förvaras under optimala förhållanden och därmed bevaras bättre. Bland de utmaningar som teknikens framsteg för med sig finns frågor om hur man bäst bevarar digitalt material, vilka webbsidor man skall samla in för framtida generationer, och så vidare. Frågorna runt digitalisering är något som inte minst nationalbibliotek tampas med världen över, liksom insamlingen av webbmaterial. Dessa frågor är lika brännande för ett universitetsbibliotek, även om det är andra aspekter som är centrala. För universitetsbiblioteket handlar det om att tillgängliggöra och tillhandahålla material för forskarsamhället, att trygga en säker tillgång till både internationellt och lokalt intressant forskarmaterial via Internet.

Hur skapar man vid ett kombinerat national- och universitetsbibliotek som Islands, ett digitalt bibliotek, vad skall det innehålla och vilka tjänster skall det erbjuda? Vem ser man som användare av de tjänster man erbjuder? Hur marknadsför man sig? Jag har valt att studera Islands national- och universitetsbibliotek utifrån frågorna hur det kombinerade uppdraget påverkar urvalet för det material som skall ingå i bibliotekets digitala samlingar. Om, och i så fall hur, påverkar dessa riktningar valet av material för digitalisering och insamling av webbaserat material?

Island är ett litet land med begränsad population. Har detta någon betydelse för det digitala arbetet på Islands national- och universitetsbibliotek? Resonerar man annorlunda, tar man annorlunda beslut än i Sverige?

Det finns olika orsaker till att jag väljer att studera det isländska biblioteket i min fallstudie, och inte till exempel det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn. Det viktigaste skälet är att Islands national- och universitetsbibliotek är en sammanslagning av det som tidigare var två olika institutioner. Jag är därmed intresserad av om, och hur, det påverkar arbetet med utformningen av de digitala samlingarna, samt vilka eventuella för- eller nackdelar denna konstruktion skapar.

Dessutom finner jag det intressant att studera ett så litet samhälle som Island, då jag kan tänka mig att det kan ha konsekvenser för hur man valt att organisera sina centrala biblioteksresurser.

Jag har tidigare bott och arbetat på Island under några år, vilket ytterligare bidrar till nyfikenheten på den isländska biblioteksvärlden.

2 Syfte och frågeställningar

2.1 Syfte

Den nya tekniken medför förändringar för bibliotekens arbete precis som för andra institutioner som arbetar med förmedling och lagrande av information. Idag pumpas upplysningar ut genom olika kanaler, inte minst via Internet och andra digitala vägar. Mycket av informationen ses som oviktigt och sötas bort av gemene man, men bruset av information innehåller också material som kan säga oss något om den tid vi lever i.

Nationalbiblioteken har som uppgift att samla in kulturarvet och bevara det för framtida generationer som en del av vår historia och bakgrund. Kungliga Biblioteket i Stockholm har samlat in och bevarat tryckt material sedan 1600-talet (Persson & Persson 2004 s. 21) för att bland annat forskare i framtiden skall kunna studera det. Idag när så mycket publiceras, presenteras och förmedlas digitalt, måste nationalbiblioteken med sina bevarande uppdrag även hantera den digitala strömmen av information. Detta har lett till att dessa bibliotek blivit tvungna att omformulera, eller snarare utöka, sina uppgifter till att omfatta även det digitala materialet.

Ett av problemen för nationalbiblioteken är dock att välja ut vilket material som skall sparas i detta mångfacetterade utbud av information (Berring 1995, s. 99). Skall man koncentrera sig på de webbsidor som innehåller offentligt tryck, eller de sidor vars innehåll endast finns publicerat i digital form? Hur skall man göra med bloggar, olika tidskrifter och så vidare? Vad kommer morgondagens forskare att intressera sig för? Skall man överhuvudtaget ta hänsyn till vad forskare kan tänkas vilja ha, och kanske riskera att missa något man inte trots skulle efterfrågas? Skall man samla in allt på webben?

Ett universitetsbibliotek skall förse forskarsamhället med allsidigt material för forskning, både internationellt och lokalt. Det skall vara relevant för det egna universitetets användare, uppdaterat och korrekt. Studenter behöver kurslitteratur, material för studieuppgifter och uppsatsskrivning, böcker, tidskrifter, databaser, länksamlingar och så vidare. Utbudet är oändligt. Vilka resurser skall biblioteket satsa på att erbjuda universitetet? Vilka databaser behöver användarna för att kunna bedriva studier och forskning? Urvalsfrågorna är liksom för ett nationalbibliotek avgörande för ett universitetsbibliotek.

Syftet med examensarbetet är att undersöka vilka faktorer som påverkar hur man på national- och universitetsbiblioteket i Reykjavik gör urvalet av det material som skall

erbjudas i digital form. Genom detta hoppas jag få insikt i de motiv och beslut som ligger till grund för utformandet av de digitaliserade samlingarna.

2.2 Frågeställningar

Det som är speciellt med nationalbiblioteket i Reykjavik är att det på samma gång är det officiella universitetsbiblioteket på Island. När man slog ihop de olika biblioteken fanns det bara ett universitet, eller utbildning på så hög nivå, i landet. Under senare år har många lärosäten vuxit upp, även om universitetet i Reykjavik är det största. Detta medför något ändrade förutsättningar och möjligen ett i längden förändrat uppdrag för Islands national- och universitetsbibliotek. Kanske är det något som tiden helt enkelt får utvisa.

Idag är det dock så att det under samma tak och inom samma organisation samsas två, vad som brukar vara, åtskilda institutioner. Hur detta påverkar arbetet med det digitala materialet på Islands national- och universitetsbibliotek, står i centrum för denna undersökning.

Min övergripande fråga är därför:

Finns det en konflikt eller dragkamp mellan national- och universitetsbibliotekets uppdrag och intressen i arbetet med det digitala materialet?

Följande delfrågor är centrala för mitt arbete:

- För vilka användare skapar man det digitala biblioteket?
- Hur hålls organisationen ihop trots de olika uppdragen?
- Hur stor roll spelar den geografiska och samhälleliga kontexten för urvalet och arbetet med det digitala materialet?

3 Metod

Min uppsats handlar om de olika faktorer som påverkar urvalet för vilket material som skall erbjudas digitalt för användarna på Islands national-, och universitetsbibliotek. Det är en till största delen deskriptiv studie av det valda bibliotekets arbete med de digitala samlingarna, även om den innehåller några explorativa drag. I uppsatsen beskriver jag hur man på Island har arbetat med det digitala biblioteket tidigare, samt hur man diskuterar och planerar arbetet idag.

En deskriptiv studie är koncentrerad på att beskriva vad som händer nu eller har hänt, vilket undersöks noggrant. Ofta väljer man ut några fenomen eller händelser och koncentrerar sig på att titta närmare på olika aspekter av dem, till skillnad från den explorativa studien där man försöker få en mycket större bild med många olika infallsvinklar (Patel & Davidsson 1994, s. 11). Att göra en helt explorativ studie anser jag inte vara möjligt i detta fall, då min tid och uppsatsens utrymme är begränsat. Den studie som jag genomfört innehåller dock vissa explorativa drag, då jag till att börja med beskriver flera infallsvinklar innan jag koncentrerar mig på att teckna en bild för nuläget. Man kan mycket väl kombinera dessa två undersökningssätt. När det är så många aspekter som spelar in i ett problemområde kan man behöva genomföra en bakgrundsstudie för att kunna fokusera på vad som är viktigt att ringa in i uppsatsens diskussion samtidigt som andra aspekter kan läggas åt sidan (Patel & Davidsson 1994, s. 12). Eftersom mitt problemområde är mycket stort, har detta känts som ett fruktbart angreppssätt för mig.

Då jag är mycket intresserad av hur man resonerar om både urval av tillgängligt material och om det digitala bibliotekets utformning i relation till det delade uppdraget, har jag genomfört intervjuer med några av de personer som arbetar med de berörda frågorna. Intervjuer är ett användbart instrument vid just fallstudier när man vill ha reda på något som rör just det fall arbetet handlar om. Genom intervjuer med någon på en institution kan man få fram information om generella fenomen (Kvale 1997, s. 94). Genom att genomföra intervjuer med personal på Islands national- och universitetsbibliotek kan jag få generell information om hur man kan resonera på liknande institutioner som arbetar med digitalt material. Fallet säger något om hur man kan arbeta och resonera på ställen som liknar det som studerats.

Det empiriska material jag fått fram har vissa begränsningar i och med att jag endast genomförde sex intervjuer. Att göra fler intervjuer hade gett ett bredare material som hade gett mer utrymme för tolkning, men på grund av arbetets tid och begränsning ansåg jag det inte möjligt. Det hade även varit bra att genomföra intervjuer med användare för att få deras syn och uppfattning av det digitala biblioteket.

3.1 Intervjuerna

Jag har genomfört 6 intervjuer med låg grad av standardisering och strukturering. Att en intervju har låg standardisering innebär att man innan intervjun inte har fast formulerade frågor, utan att de formuleras under intervjuns gång (Patel & Davidsson 1994, s. 61). Även ordningen på frågorna bestämde jag under samtalet. Orsaken till att jag valde att göra så är att jag ville få informanterna att känna sig så avslappnade som möjligt och därför relativt fria att forma intervjun i riktningar som jag kanske inte har förutsett. På så sätt håller intervjun även en låg grad av strukturering, då jag förutom att ställa öppna frågor gav informanterna tillfälle att svara utförligt. När jag kände att det behövdes, ställde jag följdfrågor för att till exempel be informanterna att utveckla något de sagt. Det resulterade ofta i intressanta beskrivningar.

Intervjuguiden¹ består således av öppna frågor där jag till största delen är intresserad av informanternas uppfattning om ämnet och olika faktorer som kan ha betydelse för bibliotekets arbete med det digitala materialet. Då mina informanter har mycket varierande bakgrund och arbetsuppgifter, ställde jag inte alla frågor som guiden innehåller under alla intervjuerna. Intervjuguiden användes i stället som en slags checklista för att se att det jag är intresserad av att informanten diskuterar faktiskt kom med under intervjun.

Informanterna har jag valt ut utifrån att de representerar olika aspekter av arbetet med det digitala biblioteket. Den självklara utgångspunkten var Sigrún Klara Hannesdóttir, som är Islands nationalbibliotekarie och chef för biblioteket. Hon beviljade mig snabbt tid för en intervju, och hjälpte mig sedan att föreslå andra som jag kunde intervju. Efter att ha varit på biblioteket sommaren 2005 hade jag en idé om vilka jag skulle behöva intervju, och med nationalbibliotekariens hjälp kompletterades listan med bland annat en representant från universitetet. Det kan tyckas märkligt att jag gick via henne, men det hon egentligen gjorde var att bekräfta de val jag gjort på egen hand, samt föreslå en informant. Jag bad henne om hjälp att finna en person som skulle kunna ge mig bättre insyn i universitets perspektiv, varpå hon föreslog den informant jag senare intervjuade.

Under intervjuns gång är det mycket viktigt att intervjuaren hjälper informanten att känna sig trygg i rollen som intervjuad, eftersom det underlättar för den att berätta vad den känner och tycker om vissa saker. Detta är något som måste gå snabbt, redan i intervjuns inledningsskede så att samspelet mellan forskare och informant fungerar bra under hela intervjun (Kvale 1997, s. 118). De intervjuer jag gjorde genomfördes i en för informanten välkänd miljö. I fem fall på informanternas kontor, och i ett fall i en möteslokal på biblioteket. Detta borde underlätta för informanterna att känna sig bekväma samtidigt som maktpositionerna jämnades ut då det var jag som kom in på deras område.

Under en av intervjuerna skedde dock ett litet missöde, då inspelningen inte fungerade. Jag upptäckte inte detta förrän efter att intervjun var avslutad, vilket resulterade i att jag gjorde så utförliga minnesanteckningar av det som sades som jag kunde. För min undersökning betyder det att jag inte kan citera denna informant ordagrant, även om jag då och då refererar till intervjun, som har fått nummer 2.

¹ Se Bilaga 1

3.2 Analys

I analysen av mina intervjuer använder jag mig av meningskoncentrering, eftersom det under de relativt långa och mycket öppna intervjuerna diskuterades mycket som inte direkt rör min undersökning. Genom att tillämpa meningskoncentrering kan jag att reducera ner intervjutexterna till mindre och mer lättöverskådliga textmassor som blir lättare att arbeta med.

I meningskoncentrering delar man upp intervjun i de olika teman som framträder i materialet, som man sedan skriver ner på ett så koncentrerat sätt som möjligt. Jag har alltså läst igenom transkriberingen och kortat ner stycken till några meningar, eftersom det förekom en del utsvävningar som jag inte är primärt intresserad av. Under tolkningen och indelningen är det viktigt att man ser sammanhanget ur informantens synvinkel och bibehåller en objektiv inställning till intervjumaterialet, något som kan vara svårt (Kvale 1997 s. 177). Det gör givetvis att man måste vara varsam när man koncentrerar materialet. Det som jag som tolkare först tycker är oviktigt kan vara väldigt betydelsefullt för att förstå vad informanten menar. För att alltid kunna gå tillbaka i materialet har jag noggrant märkt ut i transkribering och meningskoncentrat vad som är ett koncentrat av vad. Jag tror även att meningskoncentreringen har lett till att jag kan blivit varse teman som jag själv inte tänkt på inför intervjuerna, då mina informanter arbetar med olika aspekter av mina frågor varje dag.

3.3 Språk

Intervjuerna genomfördes på isländska, och så även transkriberingen då jag ville kunna gå tillbaka till de exakta formuleringarna utan att i första hand behöva lyssna på inspelningarna. Inte förrän det var dags för meningskoncentreringen översatte jag intervjumaterialet till svenska.

Mycket av litteraturen som jag har använt är också på isländska, och alla översättningar är gjorda av mig. Citaten är givetvis översatta för att vara så nära originalet som möjligt.

Under intervjuer och inläsning av litteraturen har jag inte upplevt några svårigheter på grund av språket, men däremot har jag vid ett par tillfällen tagit hjälp av ordböcker och isländsk-svenska vänner vid översättningen av det empiriska materialet.

3.4 Disposition

I de inledande kapitlen, *Inledning* och *Syfte*, är min avsikt att sätta in läsaren i det sammanhang och de frågor undersökningen behandlar. Under *Metod* redogör jag för mitt val av metod i uppsatsen, hur intervjuer och analys genomförts, samt hur detta påverkat mina resultat. Eftersom viss kunskapsinhämtning och intervjuerna föregått på isländska som inte är mitt modersmål, kommenteras detta kort. Kapitel 4, *Definitioner*, innehåller definitioner av några termer som jag använder flitigt i undersökningen och därför kan vara till gagn för läsaren.

Bakgrund beskriver utvecklingen av det digitala biblioteket, viss organisationsteori och marknadsföring. För att spegla en liknande organisation som den jag undersöker, beskrivs Kungliga biblioteket i Stockholm och deras arbete med det digitala biblioteket.

Så följer ett kort avsnitt om Island som nation, med siffror om befolkning, BNP och så vidare. Detta finns med så att läsare som inte är så bekanta med landet kan få en klarare bild av vilken kontext Islands national- och universitetsbibliotek verkar i. Avsnittet fortsätter med en beskrivning av Islands national- och universitetsbibliotek, både den fysiska och den digitala verksamheten. Ett mindre stycke ägnas åt Islands universitet.

Även bakgrunden till Islands national- och universitetsbibliotek finns här, liksom beskrivningar av olika förutsättningar som finns för det digitala biblioteket, samt en redogörelse för de digitala projekt man genomfört på biblioteket.

I kapitel 6, *Intervjuundersökningen*, presenterar jag de intervjuer som min undersökning bygger på, och dessa analyseras så i kapitel 7, *Analys*. Redogörelsen för analysen följer samma upplägg som presentationen av intervjumaterialet. Kapitel 8, *Avslutande diskussion*, består av mina egna reflektioner och slutsatser jag dragit av undersökningen. Här återkopplar jag även till frågeställningen.

4 Definitioner

4.1 Det digitala biblioteket

Under de senaste åren har den tekniska utvecklingen inom bibliotek- och informationsvetenskapen gått fort framåt. Med billiga modem och uppkopplingar har Internet blivit var mans egendom, och flödet av information har ökat och blivit mer lättillgängligt. Mer och mer information framställs i digital form, e-mail skickas och PM publiceras och sprids via nätverken.

Även biblioteken påverkas av denna utveckling, som erbjuder flera möjligheter för biblioteken i form av tillgängliggörande och användarvänlighet, vilket jag kommer att beröra mer ingående längre fram i uppsatsen. Till att börja med vill jag definiera det *digitala biblioteket* så som jag kommer att använda begreppet i detta arbete.

William Y. Arms definierar det digitala biblioteket så här i sin bok *Digital libraries*:

An informal definition of a digital library is a managed collection of information, with associated services, where the information is stored in digital formats and accessible over a network. A crucial part of this definition is that the information is managed.

Arms 2000, s. 2

Precis som Arms själv säger, är huvudsaken i denna definition att informationen är organiserad. Denna definition är väldigt bred, vilket gör att jag tycker att den kan preciseras något. Utifrån Arms definition är det mycket som passar in på termen digitalt bibliotek, vilket inte hjälper mig i detta arbete.

Deegan och Tanner (2002) använder sig av en lite utförligare och därmed snävare definition, som de delvis grundar på Arms. Deras definition bygger på fyra principer som de anser vara karakteristiska för det digitala biblioteket:

1. A digital library is a managed collection of digital objects.
2. The digital objects are created or collected according to principles of collection development.
3. The digital objects are made available in a cohesive manner, supported by services necessary to allow users to retrieve and exploit the resources just as they would any other library materials.
4. The digital objects are treated as long-term stable resources and appropriate processes are applied to them to ensure their quality and survivability.

Deegan & Tanner 2002, s. 22

Jag tycker att denna definition är något bättre, då den ringar in termen på ett exaktare sätt. Den ligger även närmare min syn på det digitala biblioteket och hur jag resonerar om det i detta arbete.

4.2 Digitalisering

En annan term som har varit viktig för mig att definiera är *digitalisering*, då jag använder den i arbetet, och den nämns både i litteratur och intervjuer. Definitionen har jag hämtat från SOU 2003: 129 *KB – ett nav i kunskapssamhället*. Där presenterar man en mycket utförlig definition, som innefattar mer än bara att överföra fysiskt material såsom text, fotografi eller teckningar, till digital form. Man inkluderar i termen hela processen med alla dess steg:

- Urval av originalen
- Förberedande- och efterbehandling av originalen
- ”bildfångst” själva avbildningen, exempelvis fotografering av objektet
- efterkontroll och bearbetning av filer och i vissa fall optisk teckenläsning (s.k. OCR)
- registrering
- inläggning i digital objektbank och söksystem
- insatser för långsiktigt bevarande av digitalt material och permanent tillgänglighet
- paketering för användarna

SOU 2003:129, s. 178f

Den viktigaste skillnaden mellan temerna digitalisering och digitalt bibliotek är att digitalisering är processen att överföra material i annan form till digital form, alltså att kopiera över exempelvis text, video eller audio till digitalt format. I denna definition innefattar det även att förbereda det för användning via det digitala biblioteket. Det digitala biblioteket är en organiserad samling med dokument i digital form, även dokument som i sin originala form är producerade digitalt.

4.3 Verk

När man diskuterar upphovsrätt använder man termen *verk* om de föremål som skyddas. Vad *verk* innebär behöver dock inte vara fullt så självklart för läsaren som det är för mig som har skrivit och läst om det. Därför följer även en definition av detta ord i form av ett par citat från nationalenceklodepin:

”verk: sammanfattande benämning för sådana prestationer som åtnjuter upphovsrätt.”

Verk

Vidare skriver NE om upphovsrätten:

”[---] Upphovsrätten omfattar alla former av litterära och konstnärliga verk samt datorprogram. [...] För att ett verk skall vara skyddat fordras att det har en viss originalitet och självständighet, *verkshöjd*. Upphovsrätten tillkommer upphovsmannen. Har ett verk flera upphovsmän innehar dessa upphovsrätten gemensamt. Den som har översatt eller bearbetat ett verk har upphovsrätt till sin översättning eller bearbetning, medan det ursprungliga verkets upphovsman behåller sin rätt. Har någon åstadkommit ett nytt och självständigt verk i fri anslutning till ett annat verk är hans upphovsrätt inte beroende av rätten till originalverket. [---]”

Ett verk är alltså något som en upphovsman har skapat, något som är tillräckligt originellt och självständigt att det kan ses som något nytt. Det kan vara till exempel en bild, en text eller ett datorprogram.

4.4 Dokument

I arbetet använder jag också termen *dokument*, som även det kan behövas förtydligas. NE förklarar det såhär:

”dokument (medeltidslat. *docume'ntum* 'urkund', eg. 'något som man hämtar lärdom ur', av *do'ceo* 'lära', 'undervisa'), aktstycke, urkund, skriftlig handling eller redogörelse; sammanfattande benämning på det material som finns i forskningsbibliotek ”

Dokument

Jag anser att *dokument* kan användas om andra typer av medier än tryckta. NE's definition kan tyckas något snäv, varför jag gärna vill förtydliga min ståndpunkt då den präglar användningen av begreppet i arbetet. För mig inkluderar termen även andra former för informationsförmedling, såsom webbsidor, videofilmer eller kartor. ”Material som finns i forskningsbibliotek” innebär mer än böcker och tryckta artiklar.

5 Bakgrund

5.1 Utvecklingen av det digitala biblioteket

5.1.1 Varför digitalt bibliotek?

Svaret på rubrikens fråga kan för en del kännas självklart, då vi idag lever i en tid som ibland kallas den digitala tidsåldern. De flesta som stiger in på ett bibliotek idag använder sig redan av mycket digital information. I litteraturen diskuteras några olika orsaker till att det digitala biblioteket skall utvecklas.

Bokens fysiska natur för med sig en del begränsningar i och med att bara en användare åt gången kan använda en bok. Är boken utlånad eller används i biblioteket är den oåtkomlig för andra användare, något som inte gäller det digitala materialet som inte lider av sådana begränsningar (Berring 1995, s. 105).

På samma sätt påverkas distributionen av boken, då den är kopplad till den fysiska formen. Om ett exemplar blir oläsligt eller av någon annan anledning inte finns i biblioteket försvinner det ur samlingen. Detta kan i vissa fall medföra ett dilemma för biblioteket som måste bestämma huruvida användarna skall få tillgång till exemplaret eller inte. Om boken finns i digitalt format kan man ta en kopia av den samtidigt som originalet finns kvar på sin plats i systemet (Berring 1995, s. 104ff).

Deegan och Tanner (2002) talar även de om möjligheterna till utökat användande som det digitala materialet medför. Det digitala formatet öppnar upp för en bredare publik, samtidigt som det ger möjligheter för användare att kunna studera kulturarvet. Andra fördelar som de ser med digitalt material i stället för fysiskt är att man kan få snabb tillgång till material som annars skulle vara geografiskt avlägset och därför förhindra tillgång eller medföra långa väntetider och leveranskostnader. Det digitala formatet gör det också möjligt att göra samlingar av material som är utspridda på olika platser, då man kan föra samman dem på en webbsida eller CD-skiva, även om de olika originalen befinner sig på olika sidor av jordklotet (Deegan & Tanner 2002, s. 32). Det digitala materialet är på så sätt friare än det som är bundet till sin fysiska form.

Samtidigt som det digitala formatet ökar tillgången till kulturarvet och också skyddar originalen som därmed kan förvaras under optimala förhållanden utan att behöva tas fram, har man på några ställen upplevt att när tillgången till digitala versioner av gammalt och skört material blivit tillgängligare, ökar även efterfrågan på att få se originalen. Detta kan vara negativt ur bevaringssynpunkt då det i sin tur medför ökat

slitage på originalen (Deegan & Tanner 2002, s. 33). En annan nackdel är att det kräver mer personal att behandla förfrågningar om tillstånd att ta fram originalen och så vidare.

5.1.2 Det digitala bibliotekets innehåll

Man skulle kunna säga att allt som finns i digital form skulle kunna finnas i det digitala biblioteket (Arms 2000, s. 14). Det är i och för sig rätt, men i realiteten är det lite mer komplicerat än så. Att bygga upp en digital samling skiljer sig inte så mycket från att bygga upp en fysisk sådan, då man måste utgå från samlingens tänkta användare. För att få en bra samling måste man ta hänsyn till de behov användarna har, vilka behov man kan se i framtiden, samt hur samlingen ser ut i nuläget (Deegan & Tanner 2002, s. 63ff). Det material som kan gagna bibliotekets användare och dess syfte, är material som hör hemma i samlingen vare sig den är digital eller fysisk (Akramy 2000, s. 27), och gäller alltså också för de digitala biblioteken.

Digitalt material hämtas från olika leverantörer, och kan bestå av elektroniska tidskrifter, med eller utan pappersversion, referensverk, material som finns online eller material som existerar i fast form på CD-ROM och inhandlats eller material ur de egna samlingarna som digitaliserats (Deegan & Tanner 2002, s. 66). Bibliotekens uppgift kan till stor del sägas vara att skapa en service som gör att dess användare kan ta till sig och förstå all den information som de får tillgång till via bibliotekets kanaler. Att skapa och underhålla sådan service är en viktig del av skapandet och underhållet av en samling (Langley & Gray 2003, s. 69).

När det gäller att välja ut vad som skall digitaliseras för att bli del av den virtuella samlingen kan man säga att det material som redan finns i ett bibliotek i fysisk form lämpar sig bra för digitalisering, då det redan blivit utvalt som passande material för bibliotekets syften en gång. Dock finns det fler saker att ta hänsyn till innan man bestämmer vad som skall ingå i en digital samling, även om det är ett material som finns i den fysiska samlingen redan. Saker man bör beakta innan man beslutar sig för att digitalisera material så att det kan ingå i det digitala biblioteket är till exempel hur många användare som är intresserade av materialet idag, liksom frågan om någon kommer att vara intresserad av det i framtiden (Deegan & Tanner 2002, s. 31).

Något av det viktigaste arbetet för biblioteket när det kommer till utvecklingen av samlingarna är att personalen följer med i utvecklingen och ständigt håller sig uppdaterade med vilka möjligheter som finns inom området med elektroniska källor. Ett sätt att göra detta är att utnyttja tekniken och sina kollegor. Det kan vara att delta i diskussionsforum, mailinglistor och bloggar där man kan utbyta erfarenheter och få svar på olika frågor med sina kollegors hjälp och kunnande. En annan mycket viktig sak att komma ihåg är att hålla kontakten med användarna genom olika kanaler, att utnyttja den expertis som kan gömma sig där. Om man alltid har sina användare i åtanke när man införskaffar något nytt till samlingen, vare sig den är digital eller inte, är man på rätt väg (Langley & Gray 2003, s. 73-82).

5.1.3 Det digitala bibliotekets underhåll

Det digitala bibliotekets underhåll skiljer sig från arbetet med det fysiska biblioteket, då det måste ske mycket mer aktivt än i det fysiska biblioteket. På sikt är kanske det största problemet för nationalbiblioteken det digitala materialets överlevnad, eftersom

tekniken ändras snabbt och man därför behöver till exempel spara om materialet på nya medier. Materialet behöver ofta ompaketeras med några års mellanrum för att användarvänligheten och informationsåtervinningen skall fungera så bra som möjligt. På grund av den snabba teknikutvecklingen bör detta göras även om man naturligtvis strävar efter att skapa en så långlivad resurs som möjligt ända från början. Vid digitalisering är målet att man inte skall behöva avbilda dokumentet mer än en gång då detta är en mycket kostsam process, och genom att skapa stabila resurser redan från början blir det även lättare att se hur man kan tjäna på resurserna (Deegan & Tanner 2002, s. 36f).

Universitetsbiblioteken behöver inte underhålla sitt digitala bibliotek på samma sätt då de inte har bevarandeuppdraget. För dem är det viktigare att ha en levande samling och se till att de digitala resurserna är tillgängliga, organiserade, uppdaterade och motsvarar användarnas behov.

5.2 Biblioteksverksamhetens strukturer

Som jag redogör för längre fram i uppsatsen, utförde man på Islands national- och universitetsbibliotek en stor organisationsändring år 2003. För att förstå närmare vad denna omorganisation betydde för biblioteket som organisation och arbetsplats, samt dess arbete med det digitala biblioteket följer här ett avsnitt om organisationsteori.

5.2.1 Postmoderna organisationer

Historiskt sett har organisationsformernas utformning till stor del dominerats av tröga informationsvägar och långsam beslutsfattning. Idag har dess påverkan minskat, även om den till viss del fortfarande finns kvar. Det som kännetecknar dessa postmoderna organisationer är att de är plattare och mer decentraliserade än de byråkratiska. Inom organisationen är klimatet öppet och präglas av tillit och delaktighet. Besluten tas av experter, och ledningen arbetar i team, inte ensamma. Till skillnad från den hierarkiska organisationen försvårar de postmoderna organisationerna uppkomsten av negativa faktorer som smicker och undanhållande av viktig information från medarbetarna (Wilson 2000, s. 139f).

I den postmoderna organisationen skall ledningen arbeta i lag, men genom att även medarbetarna arbetar på detta sätt maximeras personalens kunskaper och kommer alla till del på ett sätt det inte gör annars. Genom uppdelning i lag kan man inom gruppen organisera sitt eget arbete och ta ansvar för de uppgifter som förekommer inom lagets arbete. Enligt Wilson ger detta ett mer humant arbetssätt som engagerar mer (Wilson 2000, s. 141).

5.2.2 Den kundorienterade organisationen

I denna organisationsform står kunden i centrum. Allt rör sig runt hur arbetet skall läggas upp för att bli en tillgång för användaren, och man utgår helt från de behov som besökaren har (Ingefjord 2003, s. 10f). Detta förutsätter givetvis att man är öppen för användarnas intressen, behov och krav. Man måste vara både lyhörd och ha ett väl utvecklat sätt att samla in och analysera uppgifter från och omsina användare.

Idag när utbudet av tjänster är så stort är det av yttersta vikt för organisationer att vara just kundorienterade, då det ofta finns fler alternativ för kunderna att välja mellan (Bruzelius & Skärvad 2000, s. 199). För biblioteken kan det röra sig om att kunderna söker sig till Internet eller ett annat bibliotek som erbjuder bättre tjänster. Man måste se till kundernas krav på tjänsterna, såsom tillgänglighet, snabbhet och tillförlitlighet. För att kunna göra detta måste man alltid se till att ”det arbete som utförs i en organisation hela tiden måste bedömas med utgångspunkt i det värde det skapar för kunden, direkt eller indirekt.” (Bruzelius & Skärvad 2000, s. 199). Genom att sätta kunden i centrum och ta beslut utifrån det skapar man en bra organisation.

5.2.3 Platta organisationer

Idag övergår fler och fler organisationer till att bli mer platta och mindre hierarkiska, precis som man gjort på Islands national- och universitetsbibliotek. Orsakerna till denna utveckling ligger i att man idag anser att hierarkiska organisationer är både långsamma och dyra, då beslut måste tas i en högre nivå i hierarkin än de uppstod på, vilket medför förseningar. Den hierarkiska organisationen har lättare för att inrikta sig på att se till chefen än kunden, vilket ger kunden en sämre tjänst. Kommunikationerna är sämre, då den måste gå lodrätt i organisationen istället för horisontellt, vilket ofta varit snabbare. Den hierarkiska organisationen är ofta även trög när det kommer till förändring, något som är nödvändigt idag när kraven på flexibilitet ökar (Bruzelius & Skärvad 2000, s. 206f).

Den platta organisationen är alltså snabbare eftersom den tillåter kommunikation på bredden direkt, utan den övre hierarkin som mellanhand. Den utnyttjar även medarbetarnas kompetens på ett helt annat sätt, då de måste ta ansvar och beslut på egen hand och inte behöver låta beslut gå genom överordnade chefer som kanske inte har samma kompetens som de som arbetar direkt med kunden.

Catarina Ericson-Roos, överbibliotekarie vid Stockholms universitetsbibliotek, säger i en intervju i *DIKforum* att det är bättre att besluten fattas långt ut i organisationerna, eftersom detta främjar engagemang och delaktighet hos medarbetarna. Meningsfullhet i arbetet får man genom att tidigt informera om beslut, samtidigt som de bör förankras hos personalen. Hon menar att gott ledarskap är en sida på medaljongen, och på andra sidan finns medarbetarskap. En av de viktigaste uppgifterna en ledare har är att uppmuntra sin personal till engagemang och ansvarstagande (Lövgren-Bjerner 2004, s. 18f).

5.3 Bibliotekets marknadsföring

En tjänsteorganisation som ett bibliotek är beroende av de som vill köpa dess tjänster, och då är det av yttersta vikt att visa användarna vad man har som kan gagna just dem. För bibliotekets del kan detta vara lite problematiskt eftersom användargruppen är så väldigt stor och bred. Genom att rikta sig mot en mindre grupp eller del av användarna kan man skraddarsy en kampanj som passar just dem. Det är viktigt att känna sin kund, alltså sin målgrupp. Man måste ha en mycket ingående kunskap om sina kunder, samt en förståelse för deras förutsättningar och behov. Ingen kunskap är egentligen onödig, eftersom den bidrar till att få en mer facetterad och detaljerad bild av den kund eller användargrupp man riktar sig mot (Ahrnell & Nicou 1989, s. 110f).

Även omvärldsbevakning ingår i en framgångsrik marknadsföring. Man måste förstå omvärlden och hålla sig uppdaterad om vad som händer för att kunna vara flexibel och anpassa sig till de olika situationer som kan uppstå i samhället och möta användarnas krav (Arnerup-Cooper & Edvardsson 1998, s. 114). Biblioteket måste vara medvetet om att man är en del av ett sammanhang, och att man kan få ut mycket av att se hur andra offentliga verksamheter arbetar, och vad de gör just nu (Agert & Tegström 1999, s. 33). För ett bibliotek kan detta innebära att veta om det är något särskilt som pågår i samhället eller till exempel på universitetet.

Marknadsföring handlar om att visa för målgruppen att man finns så att de tilltänkta användarna kommer ihåg att använda tjänsten. Här är just kommunikation viktigt. Man kan hålla seminarier, olika evenemang eller synas på lokaltidningarnas debattsidor – allt för att nå ut till tänkbara användare (Ahrnell & Nicou 1989, s. 62). Dessutom kan man annonsera i tidningen, eller sätta upp annonser på skolor, allmänna anslagstavlor eller hos en förening som har någon slags anknytning till den aktuella målgruppen.

Kommunikationen är en genomgående röd tråd i marknadsföringsarbetet. När budskapet nått ut måste man utvärdera resultatet för att få reda på vad användarna tyckte om den tjänst de fått. Vad skulle de vilja ha annorlunda, vad var bra och vad var dåligt? Vad har användarna för visioner om biblioteket, vilka tjänster vill de se där? Allt detta är ovärderlig information inför mötet med nästa användare (Ahrnell & Nicou 1998, s. 80ff).

5.3.1 Vilka skall biblioteket marknadsföra sig mot?

Biblioteket måste givetvis rikta sig till sina användare, för att få besökare till biblioteket, både gamla besökare med lång vana av biblioteket, men även nya som kanske inte har så stor kunskap om bibliotek och vad som faktiskt erbjuds där. För att den delen av marknadsföringen, den externa marknadsföringen, skall fungera måste man dock komplettera med en intern marknadsföring.

Intern marknadsföring är mycket viktig då alla medarbetare måste vara införstådda med bibliotekets tjänsteuppdrag om den externa marknadsföringen skall löna sig, eftersom den kommer att misslyckas om inte det interna klimatet med all inblandad personal stödjer viljan att vara en – i detta fall – serviceinriktad verksamhet. Den interna marknadsföringen syftar till att ge medarbetarna motivation så att de vill göra ett bra jobb och ge användarna god service (Arnerup-Cooper & Edvardsson 1998, s. 221ff). För att motivationen skall infinna sig är det viktigt att den anställde känner sig som en betydelsefull och integrerad del av verksamheten. Genom att se till att alla i organisationen är insatta och införstådda med de verksamhetsmål, idéer och strategier verksamheten har, förankras känslan av delaktighet (Arnerup-Cooper & Edvardsson 1998, s. 219ff). Ur ett användarperspektiv kan man säga att den interna marknadsföringen är till för att ge just användarna bra service. Synen på verksamheten som en serviceverksamhet måste genomsyra hela organisationen, från toppen och neråt för att det skall fungera. Det räcker inte med att personalen på golvet tänker på service, även ledningen måste vara inställd på det (Agert & Tegström 1999, s. 26f).

En annan grupp att marknadsföra sig emot är naturligtvis politiker, då det är de som tar de beslut som bibliotekets existens vilar på. Inom marknadsföring är detta en

grundläggande del, att hitta de personer och verksamheter som kan gagna verksamheten och sedan marknadsföra sig gentemot dem (Agert & Tegström 1999, s. 28). Politikerna tar beslut som direkt påverkar biblioteken, vilket gör att deras uppfattning är av största vikt. För utvecklingen av det digitala biblioteket på Islands national- och universitetsbibliotek, hädanefter kallat LBS-HBS², spelar politikernas beslut om finansiering stor roll.

Politiker har inflytande i samhället, både som beslutsfattare och opinionsbildare. Politiker som uttalar sig i media om det kompetenta biblioteket med bra tjänsteutbud kan bli en oerhört viktig marknadsförare för ett bibliotek, eller starta en relevant debatt om till exempel bibliotekets existensvillkor (Agert & Tegström 1999, s. 34).

5.4 Kungliga biblioteket i Stockholm

För att få en tydligare bild av Islands national- och universitetsbibliotek har jag valt att presentera dess svenska motsvarighet, Kungliga biblioteket i Stockholm. Genom att beskriva Sveriges nationalbibliotek skapas en bild för LBS-HBS att speglas utifrån, vilket gör att bilden av LBS-HBS framträder med önskvärd tydlighet. Jag kommer i det följande avsnittet presentera KB:s uppdrag och hur de arbetar för att utveckla sina digitala samlingar. Jag kommer även att redogöra för hur de finansierar sin verksamhet, vilka de samarbetar med, samt presentera några siffror som kan belysa verksamheten närmare.

5.4.1 KB:s uppdrag

Kungliga Bibliotekets uppdrag som nationalbibliotek beskrivs noga i *Förordning (1996:505) med instruktion för Kungl. biblioteket*, vilken man hittar via KB:s hemsida. Enligt denna förordning är Kungliga bibliotekets uppgifter följande:

- 1 § Kungl. biblioteket är nationalbibliotek och fullgör dokumentära uppgifter och serviceuppgifter. Biblioteket skall
- samla, förvara, beskriva och hålla till handa den svenska tryckproduktionen i dess helhet samt vissa elektroniska dokument och därvid fullgöra de uppgifter som följer av lagen (1993:1392) om pliktexemplar av dokument samt förordningen (1993:1439) om pliktexemplar av dokument,
 - samla, förvara, beskriva och hålla till handa utomlands utgivna publikationer med svensk anknytning,
 - samla, förvara, beskriva och hålla till handa en representativ samling utländsk litteratur,
 - vårda och förkovra bibliotekets äldre samlingar av böcker och annat tryck, handskrifter, kartor och bilder,
 - svara för mikrofilmning av svensk dagspress,
 - framställa nationalbibliografiska produkter,
 - ansvara för samkatalogen över förvärv av utländsk litteratur till landets forskningsbibliotek samt svara för utbyte av bibliografisk information med utländska bibliografiska centraler,
 - svara för det nationella biblioteksdatasystemet LIBRIS,
 - främja internationellt samarbete och därvid samverka med utländska institutioner och internationella organisationer,

² LBS-HBS står för Landsbókasafn-Háskólabókasafn [Íslands], alltså [Islands] Nationalbibliotek-Universitetsbibliotek.

- ha ett nationellt ansvar för frågor om samverkan mellan forskningsbibliotek bl.a. i fråga om försörjning med litteratur samt utnyttjande och utveckling av tjänster baserade på informationsteknik,
- i det sammanhanget utarbeta den rapport som nämns i 7 § första stycket, och
- svara för vissa funktioner som är gemensamma för forskningsbiblioteken inom Stockholmsregionen.

2 § Biblioteket skall svara för samordning, utveckling och visst utredningsarbete inom biblioteksområdet samt utse ansvarsbibliotek.

(Förordning (1996:505) med instruktion för Kungl. biblioteket)

Förenklat kan man säga att KB skall samla, beskriva och tillgängliggöra det material som tryckts i Sverige, samt en del elektroniska dokument och utländsk tryck vars innehåll anknyter till Sverige. Till sin hjälp för att kunna uppfylla dessa uppgifter har man lagen om pliktexemplar av dokument, som reglerar vem som skall lämna vad och till vem (SOU 2003: 129, s. 87f).

Samtidigt skall KB fungera som ett samordnande organ för Sveriges biblioteksväsen och dess aktiviteter. Det innebär bland annat att ansvara för LIBRIS, Sveriges nationella bibliotekssystem, och arbetet med nationalbibliografin (*KB:s uppgifter*). Man skall som nämns i förordningen även främja samarbetet mellan nationella forskningsbibliotek och utländska institutioner och organisationer.

På KB finns också en samling bestående av utländsk litteratur inom delar av humaniora, även om Stockholms universitet har ett eget bibliotek.

5.4.2 Arbetet med det digitala biblioteket

De digitala samlingarna på Kungliga biblioteket spänner över ett mycket brett spektrum. När det gäller det fysiska trycket regleras insamlingen av pliktleveranslagen, men av det elektroniska materialet är det bara det som finns fixerat på diskett eller CD som omfattas av pliktleveranslagen. I SOU-utredningen från 2003 menar man att även annat digitalt material bör omfattas av lagen, eftersom ”Informationen som når allmänheten måste vara i fokus, inte i vilken form den publiceras – alltså måste samma eller likvärdiga regler gälla enligt publiceringsform.” (SOU 2003:129, s. 116).

Den 30 november 2006 avslutade man på KB ett projekt som pågått sedan 2005. Det skulle säkra insamlingen av det svenska digitala materialet, vilket krävde regler och policys för leverans och insamling, samt utvecklande av teknik för att både leverera och ta emot material (*KB 2005*, s. 4). Projektet resulterade i att man nu har tagit fram ett förslag på insamlandet av elektroniska publikationer skall regleras:

Material av ”permanent och avslutad karaktär” (*Insamling*) som kan ses som ett verk, som till exempel en artikel eller ett fotografi, skall omfattas av leveransplikt. Det samma gäller en databas, som skall levereras när den läggs ner, även om KB kan kräva fortlöpande leveranser av en aktiv databas om de finner det skäligt. Leveransplikten gäller dock inte resurser som ligger på olika intranät. Inte heller material av tillfällig natur, såsom webbplatser, pressmeddelanden och så vidare skall levereras då de samlas in genom projektet Kulturarw³ (*Insamling*).

5.4.3 Kulturarw³ – att spara webben.

Nationalbiblioteket har en lång tradition av att samla in det ovan nämnda tryckta materialet, men mindre erfarenhet av det elektroniska som ställer helt andra krav och har andra förutsättningar än de tryckta dokumenten. För att komma fram till vilket angreppssätt som passar bäst till detta material startade man projektet Kulturarw³ (*Kulturarw³*).

Till skillnad från många andra nationella insamlingar av webben samlar KB i Kulturarw³ in allt nationellt material, eftersom man inte idag vill bestämma vad som kommer att anses som värdefullt kulturarv i framtiden. Istället väljer man ut vad som skall katalogiseras och inte, och sparar så det okatalogiserade materialet i en särskild samling (SOU 1998: 111, s. 106f). På detta sätt sparar man även både pengar och arbete.

De webbsidor man väljer ut för att spara är främst sidor som har svenska domännamn, som ".se", men nu ligger många svenska sidor även under ".net", ".com" och liknande, och därför inkluderas nu.

Innehållsmässigt koncentrerar man sig på att samla periodika, personliga hemsidor och statiska dokument, men man sparar även material från olika konferenser och vissa offentliga arkiv, även om det är de första tre grupperna som ses som viktigast. Insamlingen sker automatiskt med hjälp av dataprogram (*Kulturarw³*). Sedan 2005 samlar man efter ett schema, vilket innebär att man samlar hela webben två gånger varje år, samtidigt som man på grund av deras dynamiska natur samlar 150 dagstidningar varje dag. Antalet sidor insamlade genom Kulturarw³ år 2005 uppgick till 497 300 stycken, jämfört med 125 600 år 2001 (*KB 2005*, s. 5).

Planen är att göra allt det insamlade materialet sökbart, men detta är ännu inte möjligt eftersom den tekniken fortfarande saknas. I övrigt vill man att användare i framtiden skall kunna använda sig av det arkiverade materialet så som man idag använder internet, och kunna surfa i både tid och rum hemma i sin egen dator. För närvarande kan man bara surfa i materialet via datorer på KB (*Kulturarw³*). För tillgängligheten skulle det naturligtvis vara ett stort steg framåt att man kan använda det genom sin egen dator och inte måste ta sig till KB.

De tekniska frågorna med bland annat tillgängliggörandet är något som ställer till problem för alla bibliotek och arkiv med liknande uppgifter som KB. Därför finns många samarbeten där man tillsammans arbetar för att lösa problemen och driva utvecklingen framåt. Kungliga Biblioteket i Stockholm samarbetar med en rad olika organisationer och myndigheter, som Riksarkivet och olika handskriftsavdelningar (*KB 2005*, s. 11). Dessutom deltar man i de internationella samarbetena IIPC, International Internet Preservation Consortium, och NWA, Nordic Web Archive. IIPC arbetar med de uppgifter nationalbiblioteken har, att samla, beskriva, bevara och tillgängliggöra webben. NWA koncentrerar sig på att utveckla mjukvara som gör att det blir möjligt att söka i det väldiga material som finns insamlat (*Kulturarw³*).

5.4.4 Prenumerationer på digitala tjänster

Som nationellt samordnande organ sköter KB förhandlingarna när det gäller prenumerationer på digitala tjänster som databaser och tidskrifter till universitet och högskolor. Genom att gå samman i ett konsortium KB kan förhandla fram mer fördelaktiga priser, eftersom det är många institutioner som ansluter sig, och det då blir attraktivt för säljarna av tjänsterna att göra en affär. Det hela fungerar på så sätt att skolorna ansluter sig till detta konsortium men väljer så vilka av tjänsterna de vill prenumera på (*Varför centrala avtal?*).

För de flesta prenumerationerna gäller det att en användare loggar in via en dator med prenumerantens IPadress, och därmed ges tillträde till tjänsten. Dessutom kan användarna på högskola eller universitet i de flesta fall logga in på skolans nätverk via en dator som inte har anslutet IPnummer, och därigenom använda resurserna (*Varför centrala avtal?*). Målet som KB strävar efter i förhandlingarna är bland annat att vem som helst som besöker ett bibliotek som gått med i konsortiet kan logga in via bibliotekets datorer, även om man inte är student eller anställd på den institution biblioteket tillhör. Dessutom vill man att avtalet skall innefatta ett tillstånd att kopiera delar av materialet, att man får tillgång till tidskriften eller databasens arkiv och användarstatistik. En annan viktig sak är att prenumerationen kan begränsas till enbart digitalt material så att man inte behöver köpa även den tryckta formen (*Kungl. bibliotekets grundläggande ståndpunkter*).

5.4.5 Finansiering

Som en nationell institution finansieras Kungliga biblioteket till största delen av regeringen. Intäkterna därifån utgör ca 93 % av bibliotekets inkomster, och låg år 2005 på 210 592 000 kronor. De totala inkomsterna låg samma år på 225 268 000 kronor, och de finanser som inte kom från regeringen var bland annat resultat av tillhandahållande av reproduktioner, uthyrning av plats i olika depåer, samt bidrag och projektpengar av olika slag (*KB 2005*, s. 21).

Utgifterna för samma år uppgick till 226 011 000 kronor, varav personalkostnaden var den största posten på 113 995 000 kronor. Under året genomförde man stora besparingar och analyser för att se hur man kunde spara och prioritera i det fortsatta arbetet. Genom att satsa på IT lyckades man dra ner driftskostnaderna till 39 925 000 kronor jämfört med 2004 års 42 110 000 kronor. Trots det medvetna arbetet med att minska kostnaderna drog man över budgeten med 743 000 kronor år 2005 (*KB 2005*, s. 21).

5.5 Island

De flesta vet att Island är en ö i Atlanten och att det finns glaciärer och gejsrar på ön. Man vet nog också att det är ett litet land, men inte så mycket mer, varför jag här kort vill lägga fram uppgifter om Island så att läsaren lättare skall förstå vilka förutsättningar landet och dess invånare har.

Island är en 103 000 km² stor ö, med ca 295 000 personer som befolkar den. Detta ger 3 personer per km². Invånarna är bosatta längs kusterna eftersom inlandet är ödeland som inte lämpar sig för vare sig odling eller produktion. 60 % av befolkningen bor i området

runt Reykjavik och förorter, alltså drygt 175 000 personer (*Island*). Jämförelsevis är Sverige 449 964 km² stort och har 9 011 392 invånare, och här bor alltså 20 personer per km² (*Sverige*).

Grunden för den isländska ekonomin utgörs till största delen av fiske och den industri som finns runt det. Fiskeindustrin kan utgöra upp till 75 % av exportinkomsterna under de år som fångsterna ligger som normalt. Förutom de industrier som direkt kopplas till fisket, som filéfabriker, konserveringsfabriker och annat, kommer bland annat skeppsvarv och förpackningstillverkare. BNP per capita år 2005 låg på 42 502 US dollar (*Island*), jämfört med Sverige som samma år hade ett BNP per capita på 38 993 US dollar (*Sverige*).

Islänningarna är ett modernt folk som hänger med i trender och utveckling. År 2005 använde 89 % av befolkningen i huvudstadsområdet datorer, och 85 % av befolkningen i andra delar av landet. Motsvarande siffror för användningen av Internet är 87 % runt Reykjavik och 83 % på landsbygden. Mobiltelefonin uppgår år 2001 till 82 abonnenter per 100 invånare, vilket kan jämföras med Sverige där samma siffra är 79 abonnenter (*Iceland in figures 2005 – 2006*).

Island är alltså ett litet land, med en liten och utspridd population. Trots detta är det ett rikt land som ligger långt fram vad gäller teknik och trender. Större delen av befolkningen har tillgång till Internet och använder det regelbundet.

5.6 Islands national- och universitetsbibliotek

5.6.1 Historik

Den första december 1994 slogs portarna upp till Islands nya, kombinerade national- och universitetsbibliotek. Invigningen av den nya byggnaden markerade slutet på nästan 25 års diskussioner och förberedelser för att slå ihop Islands nationalbibliotek och dess universitetsbibliotek (*Saga*). Sammanslagningen var inget självklart, och kallades bland annat för "ett brott" (Einar Braga 1994) i en insändarartikel i Islands största morgontidning, *Morgunblaðið*. Samtidigt fick den stöd hos många akademiker och bibliotekarier, som såg sammanslagningen som ett tidsskifte för biblioteken på Island. Det skulle också bli en välkommen institution för informationsförmedling med den nya tidens teknik (*Ólason 1994*).

Det nya biblioteket är en respektingivande byggnad som till det yttre påminner om en borg. Den ligger omgärdad av en grund vallgrav fylld med vatten, och för att komma in i huset går man över något som mest kan liknas vid en vindbrygga. Huset har stora fönster, och soliga dagar ser man hur vattnet reflekterar ljuset på väggar och tak inuti biblioteket.

Ytan på närmare 13 000 m² fördelas på fyra våningar och ett källarplan, och har kapacitet för att hysa 900 000 böcker (*Saga*). Bibliotekets besökare har tillgång till sjuttio datorer som alla är anslutna till Internet, och det finns läsplatser för ungefär 700 personer. Till detta kommer bland annat en föreläsningssal, undervisningssal, separata forskarrum, café och en utställningssal på 100 m² (*Hönnun*). Användarna har tillgång

till biblioteket 80 timmar per vecka under vinterhalvåret, och något mindre under sommartiden (*Afgreiðslutími*).

Låntagarna utgörs till större delen av studenter från Islands universitet. 2005 var 3308 stycken studenter registrerade som låntagare, 722 var lärare från universitetet, 782 studerade vid andra skolor, och 1203 stycken var "andra låntagare". Av 2005 års utlån lånades 42 833 av totalt 67 236 lån av universitets studenter (*Ársskýrsla 2005*, s. 28).

Förutom den stora biblioteksbyggnaden finns det femton filialer som är placerade ute på de olika institutionerna. De flesta filialerna lånar inte ut, och dokumenten måste därför läsas på plats. Många av filialerna är mycket små och begränsade (*Saga*).

Inom biblioteket har man fjorton så kallade specialsamlingar. De består oftast av gåvor i form av dokumentsamlingar som getts till biblioteket på villkor att de inte splittras (*Sérsöfn*). Ett exempel på specialsamlingar är Bibelsamlingen, som från början var en privat samling biblar som samlats under ett halvt sekel. Den innefattar bibeltexter på fler än 1000 olika språk (*Bibliúsafn*), och är nu beläget på den nedre våningen i biblioteket.

5.6.2 Förändringarnas tid

En stor förändring för det nya biblioteket inträffade när Sigrún Klara Hannesdóttir tog vid som Islands nye nationalbibliotekarie, den förste april 2002. Hon hade tidigare varit direktör för NORDINFO i Helsingfors och dessförinnan arbetat som professor i Biblioteks- och Informationsvetenskap vid Islands Universitet där hon har undervisat under flera år (Heick 2002, s. 33). Bland det första hon gjorde var att börja arbeta med att få nya mål för biblioteket, en ny och uppdaterad inriktning för Islands National- och Universitetsbibliotek, eller Þjóðarþókhlaðan, Nationalbokladan, som det också kallas.

För att få fram den nya inriktningen för biblioteket höll man diverse möten med representanter med universitetet för att få reda på vad de hade för önsknings- och förväntningar på de tjänster som biblioteket skulle erbjuda (Hannesdóttir 2004, s. 29). Man ordnade även en 24-timmars brainstorming, där 35 representanter från tre grupper deltog: biblioteket, universitetet och de praktiska användarna: studenter, allmänhet och näringsliv (Heick 2002, s. 31). Under brainstormingen skulle deltagarna föreställa sig hur biblioteket skulle se ut om fem år, men även vad som behövde göras för att detta skulle ta steget från vision till verklighet (Hannesdóttir 2004, s. 30). Efter detta möte hade man fått fram 92 olika idéer, och ur dem kristalliserade sig två uppgifter som båda koncentrerades runt arbetet med det digitala materialet. Den ena var att skapa ett digitalt nationalbibliotek som ger tillgång till digitalt, isländskt material såsom dagstidningar och tidskrifter, kartor, samt böcker som är utgivna före 1920 och därmed inte skyddas av upphovsrättslagen. Den andra uppgiften gick ut på att skapa ett digitalt universitetsbibliotek, och grundade sig på de nationella prenumerationer på utländska forskningstidskrifter och databaser som Islands national- och universitetsbibliotek lyckats förhandla fram med olika distributörer ("Landsbókasafnið gegnir fjölpættu hlutverki"). Överenskommelsen innebar att alla på Island som har Internetuppkoppling hade tillgång till dessa resurser i sin dator, oavsett var på Island de befann sig.

För att öppna upp för förändring ansåg man att det var nödvändigt att förnya bibliotekets organisation helt ifrån grunden, då man ville ha en plattare organisation för

att främja effektiviteten. Organisationen hade i stort sett inte förändrats sedan sammanslagningen av biblioteken 1994, och i oktober 2003 var det dags att låta förändringarna sättas i verket. De tidigare sex olika avdelningarna i organisationen blev nu tre:

Avdelningen för bevarande tar hand om nationalbiblioteksdelen med kulturarvet, både i tryckta och otryckta källor. Den gemensamma faktorn för denna avdelning är det isländska materialet. Den andra delen är avdelningen för service, som förser ”vanliga” användare, arbetslivet och universitetet med information. Den tredje och sista avdelningen i organisationen är avdelningen för administration, som fungerar som en ramverksamhet för hela organisationen, såsom ekonomi och personalfrågor (Hannesdóttir 2004, s. 30f).

I en artikel i *Morgunblaðið* (”Breytingar á skipulagi í Þjóðarbókhöðunni”) säger nationalbibliotekarie Sigrún Klara Hannesdóttir att en annan viktig förändring som skett är att projekten får särskilda ansvariga. Genom att fastslå vem som skall göra vad, och med vem man skall samarbeta, hoppas man att organisationen skall bli mer effektiv. Dessutom tog man tillfället i akt och höjde lönerna, då biblioteket hade haft alldeles för låga löner och därmed drogs med ett mycket dåligt rykte som arbetsgivare.

Organisationen förändrades alltså helt från grunden, och fick en plattare struktur för att minska avstånden mellan de anställda och därmed förkorta transportsträckorna och tiden för de olika moment och uppgifter som försiggår inom organisationen (”Breytingar á skipulagi í Þjóðarbókhöðunni”).

Hannesdóttir menar att LBS-HBS verkligen är två bibliotek, och därmed har två övergripande uppgifter. Dels är det ett nationalbibliotek med nationella uppgifter rörande det isländska kulturarvet, och dels är det ett universitetsbibliotek med ett serviceuppdrag gentemot universitetet och forskarsamhället. Hon nämner även att hon kan se en tredje uppgift, nämligen att ge service till näringslivet (”Landsbókasafnið gegnir fjölþættu hlutverki”).

5.6.3 Bibliotekets uppdrag och målsättning

Som kombinerat nationalbibliotek och universitetsbibliotek har LBS-HBS ett brett uppdrag. På webbplatsen sägs att det bland annat omfattar att:

- samla in isländska verk samt trygga underhåll och bevarande av detta ämne
- bevara handskriftssamlingar
- göra kataloger över isländska böcker, handskrifter, ljudinspelningar o.s.v.
- tillgodose universitetets behov inom undervisning och forskning
- erbjuda biblioteks- och informationstjänster för arbetsmarknad, regering och forskning
- samla verk i tryckt eller annan form, och göra dem tillgängliga för användarna
- ge bibliotekets besökare tillgång till arbetsplatser och tillgång till biblioteksmaterial

Um Bókasafnið

Som man kan se här omfattar dessa punkter både traditionellt nationalbiblioteksarbete men även uppgifter som ett universitetsbibliotek har.

År 2003 tog man fram ett dokument med målsättning och åtgärder för biblioteket. I dokumentet fastslår man fyra målsättningar för LBS-HBS där man nämner att man skall utveckla biblioteket som både nationalbibliotek, universitetsbibliotek, kunskapsförmedlare och erbjuda en varierad och välutvecklad service (Landsbókasafn-Háskólabókasafn 2003, s. 2). Under var och en av de fyra punkterna listas sen åtgärder för att uppnå målen, och många av dem berör arbetet med det digitala arbetet.

För att utveckla det digitala nationalbiblioteket skall man arbeta med att digitalisera äldre material ur samlingarna och samtidigt öka tillgängligheten genom att lägga ut det på nätet (Landsbókasafn-Háskólabókasafn 2003, s. 2). Detta gagnar också universitetet eftersom även forskare får direkt tillgång till materialet via internet och inte måste undersöka det på plats i biblioteket. Samtidigt skyddas originalen, och även människor som vanligtvis inte skulle få tillgång till dem kan studera dem över internet.

En åtgärd som kanske mest gagnar universitetsbiblioteket är att man årligen skall se över de kontrakt man skrivit för prenumerationer och tillgång till material via nätet. Detta skall göras med just forskning och arbetsliv i åtanke (Landsbókasafn-Háskólabókasafn 2003, s. 2). Det är väsentligt att prenumerationerna innehåller bra material och att man därför utvärderar och undersöker vad det är användarna vill ha.

Under punkten att utöka och utveckla bibliotekets service ligger åtgärder som att via webbsidan ge tillgång till organiserat material, men man nämner även att webbsidan skall fungera som en slags ingång till det digitala universitetsbibliotek och därmed skall ge service åt näringslivet och forskarsamhället. Även följande åtgärd riktar sig till samma grupp av användare: att genom undervisning och upplysning öka användandet av den nationella tillgången på digitalt material. Dessutom skall man bygga upp ett digitalt kursbibliotek som skall vara tillgängligt via bibliotekets hemsida (Landsbókasafn-Háskólabókasafn 2003, s. 3).

För att stärka bibliotekets ställning som kunskapsförmedlare skall man satsa på att lägga ut utställningar på nätet och därmed ge lättare tillgång för de som är intresserade, vare sig de befinner sig på Island eller utomlands (Landsbókasafn-Háskólabókasafn 2003, s. 3).

I augusti 2002 deltog biblioteket i Kulturnatten, under rubriken *En magisk natt på Nationalbokladan*. Då visade man magiska runur, kokade trolldrycker och läste dikter med läkande effekt samt en del spökhistorier. Det var ett populärt besöksmål under natten som lockade många besökare. Som nationalbibliotekarien själv formulerar det:

“Detta bibliotek erbjuder oändliga möjligheter. Huvudsaken för mig är att allmänheten får klart för sig vilka skatter man kan hitta här, och jag vill gärna öppna biblioteket mer och göra det levande. [---] Þjóðarbókhláðan är [islänningarnas] egendom och jag skulle jubla om folk använde det mer.”

Landsbókasafnið gegnir fjölþættu hlutverki

5.6.4 Pliktleverans av digitalt material

Precis som i Sverige har man på Island en pliktleveranslag enligt vilken man skall bevara det isländska kulturarvet för framtiden, göra väl utvecklade register över detta material, samt se till att det är tillgängligt för framtida forskning och annan användning (*Lög um skylduskil til safna*). Liksom i Sverige skall ett visst antal exemplar av varje

verk lämnas till nationalbiblioteket för bevaring. År 2003 utökades lagen till att även omfatta vissa slag av digitalt material, och i lagen nämns framför allt tre olika former för det:

§ 7. *Verk som ges ut i digital form.*

Av verk som ges ut på CD-skiva, diskett eller jämförbar form skall tre exemplar lämnas in av utgivaren, vars ansvar detta är.

§ 8. *Verk som ges ut i digitalt format på det för allmänheten öppna internet.*

Den som publicerar ett verk i digital form på det allmänna internet skall ge det mottagande biblioteket tillgång till verket. Den [som publicerar ett verk] skall ge biblioteket lösenord och andra upplysningar som är nödvändiga för att institutionen får tillgång till verket. [...] Nationalbiblioteket skall bevara verk som publiceras i digital form på nätet. Biblioteket bestämmer reglerna för överlämnandet av dessa verk.

§ 9. *Kombinerade publikationer.*

Kombinerade publikationer avser i lagen publikationer som består av material som ges ut i olika medieformer men sprids tillsammans. Kombinerade publikationer [...] skall överlämnas i fyra exemplar [...]. Det är utgivarens ansvar att pliktlagen efterlevs. Nationalbiblioteket sköter bevaringen av verket [...] och överser inlämningen enligt närmare instruktioner i reglerna. [...]

Lög um skylduskil til safna

För att samla in det material som publiceras på nätet arbetar man på olika sätt. Dels gör man vad som kallas för *helhetsinsamling*, dels *särskilda insamlingar (Vefsöfnun)*.

Helhetsinsamlingen

Denna insamling genomförs tre gånger om året, under vilka större delen av det isländska nätet sparas ner. För att välja ut vilka sidor man skall spara ner i denna sorts insamling har man bestämt sig för att koncentrera sig på de sidor vars adress slutar på “.is”. För att undvika problem vid insamlingen har LBS-HBS kontakt med de som producerar sidorna (*Vefsöfnun*).

Särskilda insamlingar

För att man skall få en bredare och heltäckande samling gör man även det som kallas för särskilda insamlingar. I dessa finns tre sorters insamlingar. Den första är den kontinuerliga insamlingen, där programvara söker av sidorna och sparar de sidor som har förändrats. Den sparar alltså även de sidor som samlas in via helhetsinsamlingen. Det finns vissa kriterier för vilka sidor den kontinuerliga insamlingen skall leta igenom, och bland dessa krävs bland annat att det skall vara sidor som är öppna för alla samt ha ett innehåll som är av internationellt intresse såsom politiskt material, nyheter eller rapporter om kulturlivet i landet. De sidor som sparas är större medier, politiska partier, olika landsdelars nyhetssidor och affärssidor (*Vefsöfnun*).

Den andra sortens särskilda insamlingar är den som samlar material om särskilda händelser i samhället. Dessa insamlingar pågår bara under en viss tid till skillnad från de ovanstående insamlingarna. Ett exempel på särskilda händelser man samlar information om är kommunvalet som nämns längre fram, och som är det första projektet inom de samlingsområden som rör särskilda händelser (*Vefsöfnun*).

Den sista undergruppen inom de speciella insamlingarna är att samla in isländskt material från andra domäner än “.is”. Man har ännu inte börjat att genomföra detta, men tanken är att man skall leta reda på sidor som behandlar isländskt material och sedan

spara dem. Man håller på att utveckla sätt och strategier för att finna och spara dessa sidor (*Vefsöfnun*).

5.6.5 Upphovsrätt

Något som är ett problem för många bibliotek när det kommer till det digitala materialet är upphovsrätten som innebär begränsningar för vad man kan digitalisera och tillgängliggöra för sina användare. Upphovsrättslagen handlar om att upphovsmannen skall ha kontroll över användning och spridning av ett verk, vare sig det är i musikalisk, litterär eller visuell form. För ett bibliotek kan det gälla till exempel text, CD-skivor med musik eller filmer. Rätten till upphovet gäller i regel fram till 70 år efter upphovsmannens död, och gäller även ändringar i verket (*Skref fyrir skref*).

Biblioteken har, som ett undantag, rätt att göra kopior i vissa fall när det anses viktigt för bevaring, forskning eller för att komplettera något (*Höfundalög*).

I Sverige kom upphovsrättslagen till år 1960, men har efter det fått tillägg och betänkanden. Det nyaste tillägget trädde i kraft den 1 juli 2005, och innebär att biblioteken förutom att ha rätt att kopiera, alltså fotostatkopiera, även skall kunna kopiera digitalt för att kunna skicka artiklar och annat material snabbare mellan biblioteken. För att man skall kunna göra detta föreslås det att biblioteken skall teckna avtalslicenser med de berörda parterna (*Juridik – Upphovsrätt*). För biblioteken är det givetvis en fördel att kunna skicka dokument digitalt mellan sig. Kostnaderna hålls nere då man förutom porto sparar tiden det tar att hitta verket, kopiera det och sen överföra det med post eller fax till det mottagande biblioteket, som dessutom kan överrätta det till låntagaren mycket snabbare.

5.6.6 Islands universitet

Som universitetsbibliotek är naturligtvis universitetet och dess förutsättningar intressant för LBS-HBS. Universitetet är placerat bredvid biblioteksbyggnaden. Därifrån kommer större delen av besökarna, varför det är viktigt för denna undersökning att beskriva Islands universitet för läsaren.

Islands universitet grundades 1911, och är idag det största lärosätet på Island där man som student kan välja mellan ca 300 kurser (*The University of Iceland*). Ett av målen man har satt upp är att hamna bland de universitet som rankas som de hundra bästa i världen (*Stefnumál Háskóla Íslands*). För att komma närmare denna målsättning samarbetar universitetet med ett antal utländska forskningsinstitutioner och högskolor, och flera utländska lärare är anställda. Man får även ofta gästföreläsare från utlandet, samtidigt som fler och fler internationella studenter söker sig till Island för att studera (*About the university*).

Universitetet har ett brett utbud av undervisning, då det består av elva institutioner: Teologiska, Samhällsvetenskapliga, Tekniska, Vårdvetenskapliga, Medicinska, Filosofiska, Juridiska, Naturvetenskapliga, Handels- och ekonomiska, Odontologiska och Farmaceutiska institutionen (*Háskóli Íslands*). Den 20 oktober 2005 hade man 8939 studenter registrerade, och den 20 januari 2006 var motsvarande siffra 9526 stycken (*Skráðir nemendur 2005 - 2006*). 2006 utgjorde univeritetet arbetsplats för 916 personer, varav 463 var tillsvidareanställda lärare (*Starfsmenn*).

5.6.6.1 Samarbete mellan LBS-HBS och Islands universitet

2004 skrev universitetets rektor och nationalbibliotekarien under en överenskommelse om samarbete mellan universitetet och LBS-HBS. Avsikten var att man skall se till att studenter och personal från universitetet skall få god tillgång till vetenskapligt material. I samma dokument slås fast att universitetet skall samarbeta med biblioteket för att utveckla bibliotekets roll som kunskapsförmedlare. I arbetet med utvecklingen av biblioteket skall man lägga särskilt fokus på de digitala tjänsterna, eftersom det viktigt att användarna från universitetet skall erbjudas tillgång till materialet oavsett var de är bosatta (*Samstarfssamningur Háskóla Íslands og Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns*).

För studenterna är det också viktigt att de har tillgång till det fysiska biblioteket med de läsplatser som finns där. Därför innefattas även bibliotekets öppettider av dokumentet. De skall bestämmas i samarbete med universitetet för att på bästa sätt överensstämna med studenternas behov (*Ársskýrsla 2005*, s. 9). Likaså sker inköp av tidskrifter och vetenskaplig litteratur i samråd med representanter från universitetet. Dessutom finns det på biblioteket en kontaktperson för varje institution (*Samstarfssamningur Háskóla Íslands og Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns*).

5.6.7 Finansiering

Liksom för Kungliga biblioteket i Stockholm, kommer den största delen av LBS-HBS inkomster från staten. Utbildningsdepartementet betalade 56 472 000 kronor³ till biblioteket år 2005 (*Fjárlög 2005*). Detta utgör ungefär 78 % av inkomsterna. Förutom de statliga inkomsterna fick man även in 4 598 640 från universitetet för inköp av litteratur och tidskrifter. Dessa utgifter uppgick dock till 5 843 280 kronor. Den nationella accessen till digitala resurser som databaser och vetenskapliga tidskrifter inbringade 2 679 960 kronor, vilket var mindre än hälften av kostnaden, varvid LBS-HBS fick betala mellanskillnaden (*Ársskýrsla 2005*, s. 31).

Under året fick besök av Winnipegs utbildningsminister och i samband med detta gav det isländska utbildningsdepartementet biblioteket 3 000 000 kronor för digitalisering av relaterade dokument (*Ársskýrsla 2005*, s. 11).

De totala utgifterna för nationalbiblioteket uppgick år 2005 till 74 486 640 kronor. När man skrev årsrapporten, ur vilken jag hämtat dessa uppgifter, uppskattade man att budgeten skulle överskridas med ca 3 000 000 kronor. Detta är tyvärr helt i linje med de senaste åren, men man tror att man kommer att ha lyckats jämna ut det till år 2008 (*Ársskýrsla 2005*, s. 11).

³ Beloppen anges i SEK. Jag har utgått från valutakursen i mars 2005, då 1 ISK motsvarade 0,12 SEK.

5.7 Islands digitala national- och universitetsbibliotek

Vad gäller de digitala samlingarna på LBS-HBS kan man närmast dela upp dem i två delar: Det digitala nationalbiblioteket, och det digitala universitetsbiblioteket. Nationalbiblioteksdelen sysslar mycket med att föra över redan befintligt, tryckt material ur bibliotekets gömmor till digitalt format som sedan kan presenteras på nätet. Man arbetar även med att regelbundet samla in digitalt material, både från nätet och producenter av digitalt, fast material.

Det digitala universitetsbiblioteket tillhandahåller främst forskningsmaterial i digital form, och grunden för detta är den nationella prenumerationen på forskningstidskrifter och databaser som man kan hitta på bibliotekets hemsida hvar.is.

Jag kommer i detta avsnitt redovisa de olika digitala projekt man hittills har arbetat med på Islands national- och universitetsbibliotek.

Islandskartor på nätet

När det nya, kombinerade biblioteket öppnade fick det en gåva på ca 70 000 kronor från NORDINFO. Dessa pengar skulle användas för ett projekt inom informationsteknologin. Pengarna blev startskottet för det nya bibliotekets arbete mot ett digitaliserat bibliotek, då man efter en tids funderingar beslöt att pengarna skulle användas för att lägga ut alla de gamla Islandskartor man hade på nätet, och därmed göra dem tillgängliga för allmänheten.

Genom att publicera kartorna på nätet löste man många problem som rörde tillgänglighörandet av materialet. Kartorna är mycket ömtåliga, och genom att lägga ut dem på nätet kan vem som helst titta på dem, så länge de har tillgång till en dator med uppkoppling.

Projektet genomfördes i samarbete med NDLC, Nordic Digital Library Center, som var en del av det norska nationalbiblioteket och låg i Mo i Rana i Norge. Biblioteket i Reykjavik skötte allt arbete utom själva överförandet av fotografierna till digital form, som NDLC tog hand om. Man skapade en nätsida som skulle vara lätt att använda för besökarna, och man kan hitta den karta man letar efter genom att titta i en tabell eller genom att söka på ämnesord eller tillverkare (Sævarsson 1999, s. 39f).

SagaNet – handskrifter på nätet

SagaNet är ett projekt som utfördes i samarbete med Cornell University i Ithaca, NY och Árni Magnússon Institutet i Reykjavik. På SagaNet kan man studera olika handskrifter, den innehåller alltså fotografier av texer och illustrationer i handskrifter både på pergament och papper (Gunnlaugsdóttir 1999, s. 41). Meningen med SagaNet är att ge tillgång till den isländska sagalitteraturen på digital väg (*SagaNet*).

Liksom kartorna är givetvis handskrifterna ömtåliga, och genom att digitalisera dem skyddas de effektivt från slitage. Förutom ett fotografi av uppslagen i handskriften kan man få olika upplysningar om till exempel pärmarnas utseende och slitage

(Gunnlaugsdóttir 1999, s. 41). Arbetet med SagaNet påbörjades sommaren 1997, och var färdigt sommaren 2001. Det innehåller 240 000 sidor ur olika handskrifter, samt 153 000 sidor ur tryckta källor (*Sagnanetið*).

VESTNORD

Projektet VESTNORD påbörjades i början av år 2000, och är ett samarbete mellan Islands, Grönlands och Färöarnas nationalbibliotek. Projektets målsättning var att ge digital tillgång till det tryckta kulturarv som finns i de tre länderna i form av tidningar och tidskrifter. På VESTNORDs webbsida skriver man att det i dessa källor finns inte bara nyheter utan även mycket som rör historia, litteraturvetenskap och antropologi (*Hvað er VESTNORD?*).

Det isländska materialet som finns representerat i VESTNORD är allt tryckt innan år 1920. Detta beror på upphovsrätten som förhindrar att yngre material publiceras. Det färöiska och grönländska materialet är något yngre, men väljs även det ut med tanke på upphovsrätt (Hrafnkelsson 2003, s. 65). Man räknar med att antalet titlar som är tillgängliga i VESTNORD kommer att öka allteftersom tiden går, även om själva arbetet med sidan är färdig så att materialet bara kan läggas ut i takt med att det finns digitalt (*Hvað er VESTNORD?*, Hrafnkelsson 2003, s. 65).

Idén till VESTNORD fick man från det liknande projektet TIDEN, som var ett samarbete mellan nationalbiblioteken i Danmark, Norge, Finland och Sverige. Liksom TIDEN fick VESTNORD pengar från NORDINFO för att kunna genomföras (Hrafnkelsson 2003, s. 65).

Alla med Internetuppkoppling har tillgång till materialet som finns i VESTNORD, och man kan leta på ord, titel eller i en lista över de tidskrifter och tidningar som finns (*Hvað er VESTNORD?*).

Hvar.is – nationell access till databaser och internationella tidskrifter

Hvar.is är något som är unikt för Island. Bakom webbadressen hvar.is gömmer sig en sida som ger access till de nationella prenumerationer som man på LBS-HBS lyckats förhandla fram. I praktiken innebär det att alla på Island som har en dator uppkopplad via en isländsk Internetleverantör har tillgång till sajts innehåll (*hvar.is*).

Genom denna nationella service har islänningarna tillgång till en rad forskningstidskrifter och databaser. Det finns fulltextartiklar ur ca 8000 tidskrifter, utdrag ur artiklar i 1800 tidskrifter och 12 stycken databaser (*Velkomin á hvar.is!*) Större delen av innehållet är forskarorienterat, men man har även tillgång till GROVE Art, GROVE Music och Britannica Online, som har ett utbud som är mindre fackinriktat och därför är av mer allmänt intresse.

Arbetet med de nationella prenumerationerna började år 2000, på uppdrag av regeringen. Man gjorde en undersökning av vilka tidskrifter biblioteken prenumererade på och i vilken form – digital eller fysisk – de helst ville få dem o.s.v. Resultaten av denna undersökning låg så till grund för vilka man förhandlade fram överenskommelser med (Árnadóttir 2001 s. 49).

Idag arbetar en speciell inköpsnämnd med urval och inköp av prenumerationer. Dess största uppgift är att bestämma om nya inköp och uppsägningar av gamla prenumerationer, men den arbetar även med uppdelningen av betalningen av prenumerationerna (*Þjónustusamningur*). Större delen av kostnaden betalas av National- och Universitetsbiblioteket, Landsspítalinn⁴, Universitetet och andra högskolor. Till detta kommer även en del folkbibliotek och gymnasieskolor som betalar en del. År 2005 fick LBS-HBS in 2 233 300 kronor för att betala prenumerationerna, medan avgiften uppgick till 5 821 400 kronor. Mellanskillnaden betalas av biblioteket (*Ársskýrsla 2005*, s. 31).

Valbevakning

Det senaste projektet i insamlingen av webbsidor är att samla in allt webbpublicerat material om kommunvalen som äger rum 2006. Biblioteket kommer att samla in de webbsidor som rör valen, såsom diskussioner, frågor och artiklar. Till skillnad från den regelbundna insamlingen av webbsidor kommer den nya insamlingen att göras med täta mellanrum för att få med allt material som publiceras. Det är den första insamlingen i sitt slag, så man ser på det som ett pilotprojekt och det första i raden av många liknande projekt (Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn 2006).

⁴ Landsspítalinn är ett av Reykjavíks sjúkhus.

6 Intervjuundersökningen

Jag har valt att presentera det empiriska materialet och analysen genom att dela upp materialet i de teman som kommit fram i arbetet med transkriberingarna. Alltså presenteras de olika informanternas svar runt detta tema tillsammans istället för att presentera varje intervju utifrån teman. Detta gör jag eftersom alla mina informanter uttalar sig om samma bibliotek, för att det skall bli lättare att läsa samt för att hålla informanternas identiteter konfidentiella.

6.1 Det digitala biblioteket

De flesta av mina informanter delar in det digitala biblioteket i två delar, antingen genom att säga det rakt ut, eller tala om det som två olika delar. Det är det digitala nationalbiblioteket och det digitala universitetsbiblioteket, trots att det "[...] kanske inte är så stor skillnad, de är ju tänkta för forskning båda två [...]" som en av informanterna säger (Intervju 5).

Det digitala universitetsbiblioteket består till största delen av portalen hvar.is som ger tillgång till främst digitala facktidskrifter, medan nationalbiblioteksdelen arbetar med det digitala kulturarvet. I detta arbete ingår det att dels digitalisera gammalt tryckt material, dels att samla in det nya materialet som publiceras på webben. Dessutom omfattar pliktleveranslagen nu även visst digitalt material, vilket också det faller under nationalbibliotekets uppgifter.

Under intervjuerna diskuterades aldrig det digitala sammansatta biblioteket, utan alltid två åtskilda delar. På frågan "Hur ser du på det digitala biblioteket?" svarade fyra informanter att de delar upp det i två delar: det digitala universitetsbiblioteket och det digitala nationalbiblioteket. I stort sett innebar det hvar.is och det digitala kulturarvet. Denna indelning kan man skimra redan i beskrivningen av hur man kom fram till bibliotekets roll och riktning år 2002, när man kom fram till att man just skulle utveckla dessa två digitala bibliotek, och i två av intervjuerna sägs det att dessa två delar "[...] är olika, och det är ok, så måste det vara." (Intervju 4).

Det viktigaste delen i det digitala biblioteket beror enligt informanterna på vilken användare man riktar sig till.

"För studenter är det artiklar och det som hör till det. Mycket på grund av att det är så användarvänligt jämfört med hur det var när det bara fanns i tryckt form. Det är grundläggande. För den gruppen.

Så [finns det] annat material som är både för studenter, forskare och allmänhet, och det är äldre material som det är svårt att få tag på. Inte böcker, utan tidningar och tidskrifter bakåt i tiden. Som dagstidningar och månadstidningar, som kan säga något om kulturen i den tiden. Detta är material

som är svårt att få tag på utom hos biblioteken. Om du kan lägga ut det på nätet och göra det sökbart har du förändrat tillgängligheten oerhört.”

Intervju 6

Det digitala biblioteket delas alltså in i två delar, och dessas viktigaste beståndsdelar beror på vem som skall använda det.

6.2 Användarna

För att förstå hur utformningen av det digitala biblioteket på LBS-HBS ser ut måste man naturligtvis veta vilka de tilltänkta användarna är. Under intervjuerna frågade jag mina informanter vilka de ser som det digitala bibliotekets användare. Med hänvisning till den ovanstående rubriken vill jag lägga till att begreppet *digitala biblioteket* ibland uppfattades som en av de två delarna och ibland som båda tillsammans. Detta förtydligades naturligtvis under intervjun så att vi var ense om vad det var som diskuterades.

De användare som mina sagesmän såg berodde på vilken del vi talade om. Idén bakom den nationella accessen *hvar.is* ”[...] var alltid att stödja forskarsamhället.” (Intervju 4). Detta återspeglas naturligtvis i materialet som erbjuds via portalen, vilket begränsar användningen från allmänhetens sida. Som privatperson är man kanske inte så intresserad av att ta del av de nyaste forskarrönen inom biokemi. För att öppna accessen för fler användare lade man till dagstidningen *Morgunblaðið* och databaserna GROVE Art, GROVE Music och Britannica (Intervju 1). Ytterligare en sagesman menade att:

”Användarna är i första hand de som behöver materialet för forskning och undersökningar. Men så kan även allmänheten komma in och använda materialet om de behöver.”

Intervju 3

I intervju 5 delade informanten upp biblioteket i två delar, och såg vetenskapsmän och forskarsamhälle som användare till *hvar.is*, men betonade även vikten av att nationen har tillgång till sitt kulturarv.

”Och det är en annan målgrupp, forskare också, men det är många amatörforskare och allmänhet som går dit [och studerar det nationella materialet]”.

Intervju 5

En av mina informanter såg alla som användare eftersom alla som vill kan gå in och titta på exempelvis kartorna på nätet, eller i någon av databaserna eller tidskrifterna på *hvar.is* (Intervju 2).

Även informant 6 såg alla som användare:

”Utan tvekan alla. Det är bara frågan om tillgänglighet och material. [...] Även om alla har tillgång till det, läser inte allmänheten om kärnkraft bara för att de har tillgång till det. Folk läser det som de har intresse för.”

Intervju 6

6.3 Urval

På LBS-HBS har man inte någon urvalspolicy nedtecknad i ett dokument ännu. Vid tiden för intervjuerna [mars '06] arbetade man med att framställa ett sådant dokument. Det skulle skrivas på lättläst språk, utan byråkratiska formuleringar och vändningar, så att man skulle kunna använda det som information till användarna av det digitala biblioteket. På så sätt kan biblioteket hänvisa till inköspolicyn om frågor om innehållet uppstår (Intervju 2). Informant 5 verkar inte vara alltför orolig över att det inte finns något dokument, utan tycker att det finns en relativt klar policy, om än som "tyst" således.

Även under denna punkt berodde svaren ofta på huruvida man talar om universitets- eller nationalbiblioteksdelen. Vad det gäller det material som samlas in för nationalbiblioteket regleras det till största del av pliktleveranslagen, som fick ett tillägg 2003 angående digitalt material. "Vi skall samla in det och ha det tillgängligt för dem som kommer hit." (Intervju 3). Samtidigt ifrågasatte en annan informant det noggranna sparandet:

"[---] Man ryser när man tänker på att hela webben finns någonstans! Du är ung, du har inga förråd som du har haft i 40 år som jag [---] Skall man spara allt? [---] Kan man inte hitta en princip till att kasta? [---] Men ibland är det svårt att veta vad man skall kasta.[---]"

Intervju 5

Här kommer även problemen med bevarandet av digitalt material på tal:

"[---] Det har varit svårt att förvara digitalt material eftersom tekniken utvecklas så fort. Man måste antingen överföra det till ett annat medium, eller ha en historisk samling av CD-spelare. [skrattar] Och reservdelar och instruktioner. [---]"

Intervju 5

När det kommer till universitetsdelen och de nationella prenumerationerna bygger de på den undersökning som gjordes år 2000 bland landets bibliotek. Idag arbetar en inköpsnämnd med att välja ut vilka prenumerationer man skall ha. För att bestämma om något skall tas bort tittar man på användarsiffrorna, och detta har lett till att två humanistiska databaser har plockats bort (Intervju 1). Kritiken som riktats mot hvar.is är just att dess innehåll är för smalt och innehåller för lite humanistiskt material, något man ser allvarligt på (Intervju 4). Enligt informant 1 kan detta ha med kulturen inom ämnet att göra, att man är mer fast i böcker. Samtidigt uppgav informanten att det känns som om humanisterna börjar ändra sig lite.

Förutom en undersökning som gjordes under konstruktionen av Saganetið har inga egentliga användarundersökningar genomförts sedan starten. Det beror delvis på att man inte får ta reda på vilket IP-nummer som har besökt tjänsten.

"Man kan naturligtvis undersöka detta mycket bättre, i första hand undersöka vilka som använder det, [...] det saknas tyvärr [sådana undersökningar]."

Intervju 1

Man försökte även göra en enkätundersökning via hvar.is första sida, men det fungerade inte. Informant 4 trodde att det berodde på att många lägger in de sidor de vill besöka i *favoriter*, och aldrig går omvägen via första sidan, och därmed aldrig ser frågorna.

”Men, någon slags undersökning måste vi göra, men eftersom det gäller hela Island är det lite komplicerat att göra det.”

Intervju 4

Även informant 6 hade velat se en användarundersökning, men eftersom det kostar pengar har det inte gjorts igen. ”Men det är bra att göra det.” (Intervju 6).

Många av informanterna uttryckte en önskan av att få in mer isländskt material i form av isländska tidskrifter och dagstidningar, något som skulle gagna både universitetsdelen och nationaldelen. Då fångar man upp en del användare som inte vill, eller kan, läsa på andra språk. Hittills har man digitaliserat *Morgunblaðið*, som var den största dagstidningen innan gratistidningen *Fréttablaðið* började delas ut till alla hushåll, och en informant hade velat se alla dagstidningarna tillgängliga i digital form (Intervju 2). Problemet med att digitalisera och tillgängliggöra tidningarna är att de omfattas av upphovsrättslagen. Man gjorde en överenskommelse med *Morgunblaðið* så att man kunde gå runt upphovsrätten, och skall försöka få igenom en sådan överenskommelse med de andra tidningarna och se om man kan få dem levererade i pdf-form.

“[---] Men problemen med upphovsrätten styr oss fortfarande mycket. Vi hoppar liksom runt problemen lite [---]. Vi har lagt ut allt gammalt material [på nätet], [...] vi har i stort sett använt oss av 70-årsregeln. Och sen skall vi starta ett projekt där vi skall se om vi kan lösa upphovsrättsproblemen.”

Intervju 4

Informant 6 sa så här om urvalet i det digitala biblioteket:

”Jag vet inte vad jag skall svara riktigt, för folk kan säga allmänt vad de vill ha, men inte definiera det särskilt bra. Det märks på universitetet. Det bästa vore om vi kunde erbjuda alla allt, men det är långt till dess. [skratt] [...] Man kan bara välja så gott man kan. Det går också mode i sånt. Först är det en professor som vill ha något, så börjar en ny som vill ha något annat.

[---] Min åsikt är att det är bäst att erbjuda så mycket som möjligt. Att välja sånt är svårt, du väljer det som du tror att folk behöver, men du kan inte vara säker på att det är rätt. Vi har i och för sig det målet här [att erbjuda så mycket som möjligt], vi har goda förutsättningar här, som de flesta inte har. Vi försöker att få med allt.”

Intervju 6

6.4 Finansiering

En annan ytterst viktig faktor när det kommer till urvalet är finansieringen av arbetet. Som det redan beskrivs tidigare i uppsatsen, ingår en hel del moment i digitaliseringsprocessen, som kräver både teknik och personalinsatser. För närvarande arbetar man med att få igång ytterligare en produktionslinje, med kamera och personal för digitalisering i Akureyri på norra Island. Där skall man fotografera gammalt material och skicka det till Reykjavik där LBS-HBS sköter katalogisering, bevaring och tillgängliggörande. Enligt en informant låg detta inte alltför långt in i framtiden:

”[---] Jag är så positiv att jag tror att vi kommer att klara det här året. Då skulle vi kunna dubbla produktionen. Nu producerar vi 25 000 sidor i månaden, och det skulle göra stor skillnad om vi kunde framställa 50 000 sidor i månaden. [---]”

Intervju 4

Samtidigt hänvisade en annan informant till problemen med finansieringen:

”Bibliotekets önskan är naturligtvis att få en annan produktionslinje, [...] det görs med särskilda projektpengar, som med *Morgunblaðið*. Det vore bättre att arbeta snabbare med det, om det fanns pengar.”

Intervju 5

Den första informanten trodde att man snart kommer att lösa de problem som står i vägen för en ny produktionslinje så att man skall kunna öka mängden material som digitaliseras, samtidigt som den andre verkade mer skeptisk, eftersom det saknas pengar, och ingen riktigt verkar veta varifrån de skall komma.

Informant 6 säger såhär om en ny produktionslinje:

”Och vi har inte råd att göra det [skapa ny produktionslinje]. Vi måste helt enkelt skaffa pengar utifrån till att göra det, fördubbla produktionen. [---] Och om du inte får pengar, då måste du titta på organisationen och se: vad kan jag göra, kan jag skära ner här, spara här...och sätta över det i detta [som det behövs finansiering till].”

Intervju 6

Ibland digitaliserar man på uppdrag från utomstående parter, som vid digitaliseringen av *Morgunblaðið*, som genomfördes i samarbete med tidningen (Intervju 2). Det går till så att den utomstående parten betalar arbetet, plus lite till, så att biblioteket få in lite pengar istället för att bara digitalisera ur de egna samlingarna som inte medför några pengar utifrån. På frågan om de ansåg att denna finansiering på något sätt påverkade urvalet blev svaret övervägande ja, men inte på något allvarligt sätt. Informant 4 menade att man prioriterar de uppdrag som någon betalar för, eftersom man inte har råd att säga nej till dem. Eftersom man bara har en maskin för att fotografera materialet påverkar detta de andra projekten något, vilket är en av orsakerna till att man vill få en annan produktionslinje. Då kan man arbeta med två projekt samtidigt, och på så sätt eliminera den konflikt om uppstår mellan projekten (Intervju 4).

Informant 5 ansåg att möjligheterna till samarbete och finansiering påverkar vilka projekt som genomförs. Men när jag frågade min sagesman om detta kan skapa en konflikt mellan bibliotekets intressen och vad som blev gjort blev svaret:

“Nej, så illa tror jag inte att det är. Jag tycker att det är så många projekt som biblioteket har intresse av, även om vi bara får pengar för ett. [...]”

Intervju 5

Det finns alltså så många bra projekt att välja mellan att det inte är risk för att man gör något som biblioteket inte har intresse av.

När det gäller den nationella tillgången till facktidsskrifter har det varit mycket problem och funderingar kring dess finansiering. Idag [mars '06] betalas 30 % av statliga medel, 2 % av företag och 68 % av bibliotek. När jag pratade med informant 1 om detta

uttrycktes belåtenhet med att det statliga bidraget höjts från 20 till 30 %, men också en kommentar mot den kritik som har riktats mot att enskilda bibliotek skall betala med pengar som kommer från staten från början. Kritiker har hävdats att det är bättre att pengarna går direkt till den nationella accessen hvar.is och inte tar en omväg runt biblioteken. Min sagesman bemötte detta förslag med en invändning:

“[---] Detta är en service hos biblioteken, om staten betalar detta, har man då inte hamnat i det att biblioteken har väldigt lite att säga till om? [---] Biblioteken skall inte släppa det här från sig. [---]”

Intervju 1

6.5 Samarbete

En av orsakerna till att jag valde att koncentrera mig på Island var just dess speciella förutsättningar som en liten nation och med ett kombinerat national- och universitetsbibliotek. Som en direkt konsekvens av nationens storlek finns särskilda möjligheter till nationellt samarbete. Det finns inte så många instanser att samarbeta med, eftersom ett samhälle med en population på 300 000 människor helt enkelt inte kan rymma så många olika institutioner som är sysselsatta med arbete som påminner om det som LBS-HBS bedriver (Intervju 2, Intervju 4). De olika bibliotekscheferna i Reykjavik träffas några gånger varje år för att diskutera de frågor de har gemensamt, såsom den nationella accessen.

Det nordiska samarbetet är mer utvecklat, man har till exempel ett nordiskt inofficiellt samarbetsorgan som kallas NURON där åtta olika parter som det svenska BIBSAM, den danska Biblioteksstyrelsen och liknande deltar (Intervju 4). De träffas två gånger om året och diskuterar samarbetsprojekt. Efter att NORDinfo lades ner 2003 saknas nu en viktig part som kunde bidra med stipendier och finansiering till olika projekt. NURON har sökt pengar, och efter två års försök har de beviljats 10 miljoner danska kronor till samarbetsprojekt. Enligt sagesman 4 var det troligt att man kommer att satsa på det digitala biblioteket, att utveckla vetenskaplig publicering på nätet och ett gemensamt system för digital tillgänglighet.

En tänkbar nationell samarbetspartner som informant 2 såg är nationalarkivet som skulle behöva digitalisera sina samlingar, kyrkböcker och annat för att öka tillgänglighet och lättare bevara det gamla materialet (Intervju 2). Det har till och med varit på förslag att slå ihop nationalarkivet och LBS-HBS, något som sagesman 5 inte tyckte verkade vara en bra idé. Samarbete kanske skulle fungera, men:

”[---] jag har en känsla av att den gamla andan fortfarande råder på nationalarkivet. Gamla gråhåriga män som skriver på lappar för hand [...] vi har kommit förbi det, och vill inte gå igenom det igen. [---]”

Intervju 5

Tiden för samarbete kanske inte är inne än, och det är viktigare att man arbetar vidare i sitt spår för att befästa bibliotekets nya kurs innan man går vidare och inleder ett samarbete med en institution som har den kultur man själv försöker komma ifrån.

Med ett litet samhälle blir även sträckorna mellan de olika parterna mycket kortare. Detta gör att det är lättare att göra överenskommelser, man kan träffa de olika representanterna och diskutera fram ett förslag som passar båda två. Det är heller inte så många parter som man behöver komma överens med (Intervju 4).

6.6 Konflikt: LBS vs HBS

När jag frågade ifall mina informanter upplevde att det finns en konflikt mellan universitetsbiblioteket och nationalbiblioteket blev svaren lite olika. Det övervägande svaret var att det inte är något som de känner av. Detta berodde till stor del på att det är två så åtskilda delar, med olika uppdrag. Efter omorganisationen försvann tanken på ett sammansmält bibliotek och ersattes med tanken på två delar som samarbetade och existerade sida vid sida (Intervju 4).

Informant 3 nämnde att kanske finansieringen kunde skapa vissa problem, liksom det kombinerade biblioteket:

”[---] Universitetet vill få mer pengar för att köpa något, och då blir det mindre för nationalbiblioteket. Fast å andra sidan har biblioteket och universitetet skrivit på ett kontrakt om hur samarbetet skall se ut. [---] Sammanslagningen har både för- och nackdelar. En nackdel kan vara att man då har två olika uppdrag som drar åt olika håll. Men det är egentligen samma användare för båda två. Fördelen är givetvis att man sparar på att arbeta tillsammans. [---]”

Intervju 3

Enligt sagesman 5 hade den nya synen på biblioteket som ett serviceföretag medfört en del problem. Dels med personalen, som varit ovilliga till förändring, dels mellan uppdragen:

”[...] styrelsen har inte så stort intresse av forskning, eftersom det är andra institutioner som sköter det. Styrelsen vill få ut forskningen ur biblioteket, vi koncentrerar oss på fackkunskap och på att se till att det finns tillgång till material, och därmed digitalisera så mycket som möjligt av det.”

Intervju 5

Samma informant uttryckte att man fått ihop de två delarna till en fungerande verksamhet även om det varit svårt. Svårigheterna berodde enligt informanten på att det var två ”tunga och stela” institutioner som slogs ihop, och sånt tar tid att få att fungera.

Under intervju 4 tydliggjordes problematiken med de två biblioteksdelarna:

”[---] Så är vi Islands universitetsbibliotek. Historiskt sett har vi större skyldigheter gentemot Islands universitet än emot andra högskolor. [...] de flyttade ju in sitt bibliotek hit. Nu förändras mycket [...] Först och främst har det bildats fler högskolor, och då kommer frågan: Vilka skyldigheter har vi gentemot dem? Då är det lite problematiskt att vi även heter nationalbibliotek, och folk menar att som nationalbibliotek råder jämställdhet, men när det kommer till att köpa in material, då är vi Islands universitetsbibliotek. Och ingen annan högskola betalar för inköp av litteratur här. [---]”

Intervju 4

6.7 Den isländska kontexten

Det som kom fram under intervjuerna vad gäller Islands särskilda förutsättningar var dels det som kom fram under rubriken *Samarbete*, nämligen att det finns ont om samarbetsparter på nationell nivå, dels det jag redogör för här.

Informant 1 hävdade att det var den lilla populationen som gjorde att idén om den nationella prenumerationen tog form:

”Det är på grund av Islands storlek som vi gjorde såhär, eftersom vi bara är 300 000 innevånare, det är omöjligt att dela upp det [prenumerationerna] på något annat sätt. [...]”

Intervju 1

När man skulle försöka få en liknande prenumerationsmodell på *Nature* och *Science*, hade parterna svårt att komma överens om hur man skulle räkna ut ett skäligt pris. När man skall räkna ut vad en högskola skall betala tittar man vanligtvis på antalet studenter, men eftersom alla på Island skulle ha tillgång till materialet ville både *Nature* och *Science* att man skulle räkna som om det var en skola med 300 000 studenter. Det tyckte man inte var resonabelt på Island. Det fanns inte en chans att man skulle kunna betala de summor som man då pratade om:

”Om vi har något som är till för universitetet och sen vill få access för hela landet är vi beredda att betala 10, 20, 40 % mera, men inte dubbelt, och absolut inte så otroligt mycket mera.”

Intervju 1

Hvar.is är något som på grund av landets storlek och populationens utbredning spelar stor roll för informationssamhället. Utan tillgång till facktidskrifter och forskningsmaterial skulle flera mindre forskarsäten runt om i landet inte kunna existera, då de är alldeles för små för att kunna ha ett eget bibliotek (Intervju 4). På så sätt har portalen spelat en oerhört viktig roll för Island, just på grund av landets speciella förutsättningar (Intervju 5).

6.8 Vision

Under intervjuerna var jag mycket intresserad av att få reda på vilka visioner mina sagesmän hade för LBS-HBS och deras digitala bibliotek. En del av dem verkade nästan ha lite svårt att förstå vad jag menade och jag var tvungen att utveckla: ”mer pengar” ”om du fick bestämma” innan de förstod vad jag egentligen frågade efter. Några andra lyste upp och jag hann knappt avsluta frågan innan de började prata.

Vad de ville göra skiljde sig dock inte så mycket åt, fem stycken nämnde att de ville digitalisera de äldre dagstidningarna så fort som möjligt. Tre skulle verkligen vilja få igång den produktionen för digitalisering av gammalt material i Akureyri, så att arbetet med det digitala nationalbiblioteket skulle bli färdigt. Det skulle kräva överenskommelser med bokförlag och tidningsförlag, men enligt informant nummer 4 satsar man på att försöka nå detta runt 2012, 2013.

Vad gäller det digitala universitetsbiblioteket var många relativt nöjda, informant 5 sade sig mest vilja komplettera samlingen om det är något som saknas, men sagesman 1 hade

lite fler förslag. Främst var det kanske att få igenom ett avtal med *Science* och *Nature*, men även bättre utvecklade hjälpfunktioner i *hvar.is* stod högt upp på önskelistan.

Även informant 2 var nöjd med det arbete som hittills har genomförts, men betonade vikten av att uppdatera utseendet på de webbsidor som tillgängliggör det digitala materialet, eftersom de ser så billiga ut. Informanten ville se fräschare sidor, eftersom en webbsida som ser gammal ut ger intryck av att vara statisk, vilket gör att man inte använder den (Intervju 2).

De nationella samlingarna behövde också kompletteras i sin fysiska form, något som informant 3 betonade. Då skulle man verkligen kunna säga till användarna att:

”[---] Ni kan vara säkra på att ni kan komma hit och få tillgång till allt som har tryckts på Island med några få undantag. Det tror jag inte att vi kan lova idag. [---]”

Intervju 3

I visionen hos informant 5 ingick det att omformulera bibliotekets uppdrag och kanske få in andra parter att dela bevarandeuppdraget med:

”[---] Islands Filmarkiv har utmärkta förutsättningar för att bevara filmer. Jag tycker inte att det finns någon orsak till att vi skulle göra det. [...] Det samma gäller för [...] allmänt ljudmaterial. Man måste fundera på det, vad skall biblioteket göra när det gäller detta [material], och vad skall biblioteket inte göra? [---]”

Intervju 5

När det gällde universitetsbiblioteket ansåg informanten att även dess roll behövde utredas. Det blev mycket rabalder och studentdemonstrationer när man minskade antalet läseplatser i LBS-HBS's lokaler. Frågan är vad studenterna vill ha, och varför de väljer att komma till biblioteket:

”[---] Om det inte är för informationens skull som de kommer, vad är det då? Är det läro? [...] Sällskapet? [...] Uppkopplingen? [---] Och skolan? Vilka förutsättningar behöver universitetet skaffa som traditionellt har funnits här [på biblioteket]? [...] Vad är det folk vill ha, och hur skaffar vi det? [---] Jag tror bara att det blir intressant att undersöka hur framtidens bibliotek ser ut”

Intervju 5

Informant 5 tog ut svängarna lite mer vid denna fråga, och övergick till att ifrågasätta bibliotekets roll, både i sitt uppdrag genomet nationen och universitetet. Måste universitetsbiblioteket ha den fysiska byggnaden eller skulle man kunna låta biblioteket bli ännu mer digitalt? Att flytta de fysiska dokumenten till en förvaringsplats utanför staden och istället satsa på datorer som är uppkopplade mot det digitala biblioteket? Så att man beställde fram böckerna och hämtade senare samma dag om man ville ha dem i fysisk form? Kanske skulle framtidens LBS-HBS utgöras av en stor byggnad med datorer och trådlöst nätverk med omedelbar tillgång till all möjlig information.

7 Analys

Här följer min analys av det intervjumaterial som jag har samlat in under arbetets gång. Materialet presenteras i samma ordning som intervjuerna presenterades.

7.1 Det digitala biblioteket

På pappret är LBS-HBS ett sammanslaget bibliotek med ett gemensamt uppdrag – även om uppdraget består av olika bitar som kan härledas till national- eller universitetsdelen, såsom punkterna ”samla in isländska verk samt trygga underhåll och bevarande av detta ämne” och ”tillgodose universitetets behov inom undervisning och forskning”. Samtidigt är biblioteket organisationsmässigt uppdelat i två delar, kulturarvsdelen och universitetsdelen. De två avdelningarna arbetar nära ihop, men är ändå organisatoriskt åtskilda. Likaså redogjorde mina informanter för en tudelad syn på biblioteket, en slags ”tyst kunskap”, som går ut på att det är två bibliotek under samma tak och ledning.

Officiellt och i sin fysiska manifestation, byggnaden, är Islands national- och universitetsbibliotek ett integrerat och sammansmält bibliotek. Under ytan är det däremot en organisation som är väl uppdelad och planerad, där var sak har sin plats och uppgift. Samtidigt har man ett mycket gemensamt mål för dessa två delar, nämligen att utveckla dem digitalt även om det måste ske utifrån varje dels villkor. Under arbetet med att skapa det nya fokuset för biblioteket var det detta som man gemensamt kom fram till: Framtiden ligger i det digitala, både för nationalbiblioteket och universitetsbiblioteket.

Jag finner inget hos mina informanter som visar på något ifrågasättande av det digitala biblioteket. Istället talade de om det som något självklart. Detta tolkar jag som ett resultat av det möte man hade under 2002 där bibliotekets framtid stakades ut.

Informant 6 talade om fördelarna med digitalt material utifrån tillgänglighet på samma sätt som Berring (1995) gör. Enligt informanten ger digitaliseringen revolutionerande möjligheter jämfört med hur det var tidigare, både vad gäller tillgänglighet och användarvänlighet. Detta gäller både för universitetsdelen och nationaldelen, eftersom kulturarvet genom digitalisering blivit tillgängligt för en helt ny grupp användare – allmänheten.

Det är just den bredare publiken som Deegan och Tanner (2002) diskuterar. När användaren inte är bunden till den fysiska formen kan fler få tillgång till samma material på samma gång, vilket gör tekniken idealisk både för universitetsbibliotek och nationalbibliotek. I beskrivningen av LBS-HBS uppdrag nämns uppgiften att tillgodose universitets informationsbehov, vilket innefattar att kunna erbjuda användarna

vetenskapliga databaser och tidskrifter på ett snabbt sätt från säkra källor. Islands universitet är beroende av denna tjänst, då deras mål är att bli ett av de hundra mest framgångsrika lärocentren i världen, något som kräver ständig uppdatering inom forskningen.

I och med det digitala nationalbiblioteket kan forskare och intresserade överallt i världen få tillgång till kunskap om de isländska kulturskattna, på ett sätt som annars bara några utvalda kunnat få.

Genom att samla in digitalt material och digitalisera de fysiska samlingarna följer LBS-HBS det uppdrag det fått som nationalbibliotek, nämligen att samla, bevara och tillgängliggöra kulturarvet. Orden *bevara* och *tillgängliggöra* gömmer dock mycket mer än vad man först kan tro. Digitaliseringen kan ses som ett sätt att bevara, då den liksom tidigare nämnts, gör det möjligt att låta sköra dokument vila på bästa sätt, utan slitage och påfrestningar. Tillgängligheten består av så mycket mer än det faktum att många kan studera samma sak samtidigt, alla från sin egen dator. Som man ser i Arms (2000), och kanske framför allt Deegan och Tanners (2002), definition av det digitala biblioteket innebär det digitala biblioteket en organiserad samling. Det finns principer för hur informationen är organiserad och presenterad, principer skapade utifrån teorier för informationsåtervinning. Genom att organisera och presentera informationen på ett sätt som underlättar för användarna att hitta, tolka och förstå informationen ökar tillgängligheten.

7.2 Urval och användare

Jag har valt att här presentera analysen av två ämnen under samma rubrik. Detta gör jag eftersom de är delvis förenade och beroende av varandra. Att analysera dem var för sig skulle resultera i en mängd uppreningar och därmed ge en torftig analys.

När det kommer till inköspolicyn står LBS-HBS i samma situation som så många andra bibliotek. Man har en ”relativt klar” policy, men den finns inte nedtecknad, utan är ”en känsla” som personalen har. Liksom för så många andra bibliotek kan det ställa till problem att inte ha en policy att luta sig emot när man till exempel skall motivera sitt urval. För att förhindra detta har man på biblioteket i Reykjavik beslutat att inte bara upprätta ett dokument för inköspolicyn, utan även att detta dokument skall författas på ett obyråkratiskt språk. På så sätt kan man använda det för att motivera urvalet för användarna på ett enkelt sätt.

Ur organisationssynpunkt är det oerhört viktigt att ha en nedtecknad policy för arbetet, även när det gäller inköp och urval. Om man jobbar i en platt organisation med beslut i långt ute i organisationen bör ledningen se till att personalen känner sig delaktig och motiverad att fatta dessa beslut på bästa sätt. Detta uppnås med intern marknadsföring och information om verksamhetens mål och arbetssätt. Även om man har en tyst kunskap om vad som skall köpas in kan denna kunskap variera mellan personer, just för att den är tyst och införstådd. Ett policydokument med målsättning och handlingsplan förhindrar missförstånd och ger trygghet i beslutsfattande.

Urvalet av resurser i en bibliotekssamling bör grunda sig i användarnas behov. För att få kunskap om hur dessa behov ser ut bör man genomföra en användarundersökning där man studerar vilka resurser användarna nyttjar, hur de använder det och vad de skulle vilja ha tillgång till. Vad använder man biblioteketsbyggnaden och det digitala LBS-HBS till? Läser man där? Söker litteratur och information? Kopierar material?

En annan faktor för samlingens utformning är bibliotekets uppdrag och de styrdokument som finns upprättade för organisationen. Både informanterna och litteraturen anser att man i arbetet med urval för biblioteket dessutom måste ligga steget före användarna och förutspå vad det är för resurser som kommer att behövas i framtiden. För ett nationalbibliotek är detta enligt mig en av de stora utmaningarna, då man måste göra ett urval när det gäller insamling av webben och digitalisering av redan existerande, fysiskt material. En av informanterna menade att det kanske var dags att utforma någon slags princip för att kasta insamlat material. Problemet blir ju då att veta vad det är man kan göra sig av med, då alla försök att gissa vad som behövs längre fram förblir just försök.

Genom att studera låntagarsiffrorna ser man att det är övervägande studenter som lånar litteratur på biblioteket, något som inte är helt oväntat med tanke på att det faktiskt är ett universitetsbibliotek. Problematiken med att undersöka utlåningssiffrorna är att de endast visar på användningen av det fysiska biblioteket, och då bara den användning av resurser som sker utanför bibliotekets väggar och därför måste lånas. De resurser som används inne i biblioteket eller via webbplatsen, och också är föremålet för min undersökning, syns inte genom låntagar- och utlåningssiffror.

Trots att bibliotekets användare till största delen kommer via universitetet, är det bara drygt en tredjedel av studenterna som innehar lånekort. Hur många som verkligen använder lånekortet vet jag inte. En dryg tredjedel är en försvinnande låg siffra, och jag tar för givet att man på LBS-HBS inte är nöjda med den.

Låntagargruppen från universitetet bör, liksom man gör i årsrapporten, delas upp i lärare och studenter. Detta menar jag är viktigt då detta är två olika grupper av användare, med olika behov. Den grupp jag anser att man behöver studera mest är dock den användargrupp man kallar ”andra låntagare”, då den innehåller allt från amatörforskare till husmödrar. Dessa låntagare står för ungefär 15 % av utlånen och är, trots den låga procentsatsen, den största gruppen efter studenterna som lånar 63 % av alla utlån. Därför bör den användarundersökning jag efterlyser även inkludera de ”andra låntagarna”. LBS-HBS har kontaktpersoner för universitetets olika institutioner, vars uppgift är att utgöra en länk mellan universitet och bibliotek och därmed underlätta och förbättra servicen för användarna från universitetet. Frågan är om man inte borde ha någon motsvarande kontaktperson för de ”andra låntagarna”?

De faktiska användarna av det digitala biblioteket är idag forskare och amatörforskare, just på grund av att utbudet för dem är det övervägande materialet i det digitala biblioteket. De *tänkta* användarna är kanske en annan sak, eftersom mycket av det digitala material man samlar in från nätet ännu inte är tillgängligt då man fortfarande brottas med problem med upphovsrätt och sökbarhet. Av intervjuundersökningen framgick dock att de flesta informanterna ansåg att de tänkta användarna i framtiden är just alla invånare på Island, men även internationellt. Alla som vill kan studera de gamla

handskrifterna och kartorna och ha glädje av det, även om man kanske inte undersöker dem på samma sätt som en forskare gör.

När det kommer till universitetsbiblioteket och de nationella prenumerationerna på databaser och tidskrifter kan det tyckas märkligt att man inte gjort någon ny användarundersökning efter sex år, med tanke på att en tjänsteorganisation som ett bibliotek bör sätta kunden i centrum. Därför borde man veta vilka som använder bibliotekets tjänster. Samtidigt uppgav informanterna att det är svårt på grund av att användarna skall kunna vara anonyma och inte spåras via datorns IP-adress. Man kan dock till viss del se vilka titlar som besöks, men inte vem som besöker dem. Då blir det svårt att utvärdera och analysera användarnas behov inför framtiden. Genom att mäta besökssiffrorna har man sett att antalet besök på portalens startsida har minskat under 2005, men i årsredovisningen menar man från bibliotekets sida att detta beöror på att användarna inte längre tar sig in via startsidan utan går direkt till den resurs de vill använda via favoritlistan. Detta visar på en av svårigheterna med den nya tekniken. Det för kunden så bekväma Internet försvårar för leverantören av tjänsten, i detta fall biblioteket, att studera användningen av dess tjänster.

Det försök man gjort till enkätundersökning har misslyckats, och en grundlig undersökning kostar enligt informanterna alldeles för mycket pengar, pengar man hellre vill lägga på annat. Dessutom utgör materialet i hvar.is en avgörande faktor för användarna. Eftersom huvuddelen av innehållet i portalen består av vetenskapligt innehåll riktar den sig mer till forskningssamhället och mindre till allmänheten, vilket torde resultera i en relativt tydlig användargrupp.

Jag anser ändå att man på LBS-HBS bör ta den kostnad det innebär att utforma och genomföra en ordentlig användarundersökning. Genom att studera vilka användare det digitala biblioteket har kan man ytterligare anpassa urvalet av resurser samtidigt som man kan föra ut ett budskap till användarna att det är just dessa tjänster man erbjuder i byggnaden eller via sin webbplats. Ur tjänsteorganisationssynpunkt och marknadsföringssynpunkt är detta av största vikt. Att erbjuda något som ingen vill ha är lika meningslöst som att erbjuda skraddarsydda tjänster vars existens ingen känner till.

7.3 Finansiering

När det kommer till finansieringen av arbetet med det digitala biblioteket är LBS-HBS till stora delar utlämnat till yttre finansiering. Givetvis lägger de själva pengar på det, men brottas hela tiden med problemet med att finansiera de projekt de vill genomföra. Mina informanter menade att finansieringen absolut påverkade urvalet, men inte på ett sätt som äventyrade bibliotekets uppdrag och uppgifter. Jag uppfattar det som om man var relativt nöjda med denna ordning, då den ändå tillät arbetet med det digitala biblioteket att gå framåt.

Flera av informanterna nämnde också den planerade digitaliseringsanläggningen i Akureyri som skulle medföra att man kunde fördubbla antalet digitaliserade sidor varje månad. Det problem jag ser när det gäller denna utökning är frågan om var de pengar som skall finansiera denna produktion kommer ifrån? Finns det någon risk att även denna anläggning kommer att användas för digitalisering på uppdrag av utomstående

parter? För att biblioteket skall kunna njuta frukterna av denna utbyggnad bör den givetvis reserveras för projekt från biblioteket.

Finansieringen av portalen *hvar.is* har enligt en av informanterna fått kritik då pengarna betalas av bibliotek som får pengar av staten. Kritikerna menar att medlen bör gå rakt från staten till LBS-HBS, men företrädarna för national- och universitetsbiblioteket anser att det skulle leda till minskad kontroll för biblioteken. Detta kan tyckas vara en oväsentlig detalj, men jag anser att man från bibliotekens håll har helt rätt. Ju fler medel som kommer från biblioteksvärlden, ju mer har man att säga till om, och detta är något som man måste värna om. Kanske kan man säga att man kompromissar när man digitaliserar på uppdrag av utomstående, och det påverkar arbetet med utvecklingen av det digitala biblioteket, om än i liten skala. Det samma tror jag skulle ske om pengarna för den nationella accessen kom direkt från staten.

En av de saker som gör den nationella accessen så unik framträder när man jämför hur prenumerationerna sköts i Sverige, där KB förhandlar fram ett fördelaktigt pris åt konsortiet till vilket olika institutioner kan ansluta sig. Institutionernas medlemmar kan sen använda resurserna relativt fritt, men tillgången är ändå bunden till en geografisk plats eller någon form av medlemskap. Det unika med *hvar.is* är att den betalas av relativt få aktörer samtidigt som den är tillgänglig för alla, vare sig de betalar eller inte. Detta faktum försvårar dock arbetet med att få finansiärer något, då de skall övertalas att betala för något de i vilket fall som helst får gratis.

Islands universitet bidrar med en stor summa pengar till LBS-HBS budget. De pengarna skall gå till universitetsbiblioteket, och är alltså öronmärkta för inköp av litteratur, databaser och tidkrifter, samt andra resurser av användbarhet för universitetet.

Finansieringen bör stödjas av marknadsföring av biblioteket, inte bara mot politiker utan även mot allmänheten och personal. Både intern och extern marknadsföring är viktiga faktorer i en organisations utveckling och drift. För Islands national- och universitetsbibliotek handlar det om att alla drygt 100 medarbetarna skall arbeta mot samma mål och ha en liknande attityd och inställning till användare och tjänster.

Samtidigt skall man berätta för sina användare att man finns och vad man har att erbjuda för resurser, inte bara till sina befintliga användare utan även för de som inte brukar besöka biblioteket, vare sig i fysisk eller virtuell form. Alltför få vet vilket uppdrag biblioteket har och vilka tjänster det kan erbjuda.

Att delta i kulturnatten var ett steg i rätt riktning, och jag hoppas att det kommer att bli fler sådana events framöver. Genom att marknadsföra sig ökar också chansen för att biblioteket skall få gåvor av olika slag, både från fonder, stiftelser eller privatpersoner.

7.4 Samarbete

När man studerar de projekt som genomförts med digitalisering av fysiskt material ser man att de alla är genomförda i samarbete med en eller flera aktörer. Islandskartorna med NDLC, Saganetiö med Cornell University och VESTNORD i samarbete med nationalbiblioteken på Grönland och Färöarna. Detta hänger givetvis ihop med resurser i form av pengar, teknik och kunskap, och dessa samarbeten har därför varit

grundläggande för möjligheterna att genomföra projekten. Jag anser också att det torde också vara relativt självklart att fler internationella samarbeten gagnar utvecklingen av det digitala national – och universitetsbiblioteket på Island.

NURONs arbete kan bli en stor tillgång för biblioteket, liksom för de andra nordiska nationalbiblioteken. Givetvis som finansierande part, men även som samarbetspartner, då man tillsammans skall arbeta för att just utveckla det digitala biblioteket, ett bibliotek som enligt informant 4 förhoppningsvis skall sträcka sig över nationsgränserna.

De olika parterna i NURON verkar ha samma inställning till det digitala biblioteket, att det är den väg som de stora biblioteken skall gå. Även om projekten inte nödvändigtvis kommer att utföras på Island kommer man ändå genom samarbetet få ta del av dess utveckling.

Bland de nationella aktörerna som kan tänkas bli aktuella som samarbetspartner listar informanterna Nationalarkivet högt. Arkivet är en institution med liknande uppgifter som biblioteket, att bevara äldre material men även tillgängliggöra det för forskare och allmänhet. Liksom nationalbiblioteket lämnar de ut original till besökare, vilket trots alla försiktighetsåtgärder bidrar till förslitningar på ett mycket ömtåligt material. Det är alltså en institution som passar ypperligt för att ge sig in på den digitala marknaden.

Sett utifrån bibliotekets perspektiv har kanske inte arkivet så mycket att erbjuda vad gäller erfarenhet och utveckling inom digitaliseringsarbetet. Jag tror snarare att det skulle bli så att biblioteket skulle fungera som mentor för arkivet. Å andra sidan skulle man kunna göra en för biblioteket gynnsam överenskommelse där man skulle kunna digitalisera visst material mot betalning, och kanske även kunna påverka vilket material som skall digitaliseras. Genom ett samarbete med nationalarkivet kan en del nya dörrar öppnas i fråga om stipendier och bidrag som även kan gynna bibliotekets arbete. Kanske skulle man kunna gå ihop i ett projekt att marknadsföra de två institutionerna med, genom att man gör en gemensam utställning eller databas med tillgänglighet via nätet.

7.5 Konflikt: LBS vs HBS

I redovisningen av det intervjumaterialet framgår det att informanterna inte tycker att det finns någon konflikt, eller dragkamp, mellan nationalbibliotekets och universitetsbibliotekets uppdrag. På samma gång säger de saker som pekar på vissa motsättningar. Ett exempel är universitetsbibliotekets uppdrag att tjäna sina studenter i första hand, samtidigt som nationalbiblioteket är hela nationens bibliotek – alltså skall alla ha samma tillgång till biblioteket och dess samlingar.

Något av denna konflikt kom fram i kommentaren från informant 5 om att biblioteket inte är så intresserat av forskning, utan mer av att tillhandahålla facklitteratur av god kvalitet. Ändå är forskning ett viktigt ämne för ett universitetsbibliotek, vilket gör det lite märkligt att informanten gav uttryck för en något ointresserad hållning till detta.

Ett problem jag sett när jag studerat intervjumaterialet är de olika synpunkter som kom fram när det gäller webbinsamling och bevarande av digitalt material. En av informanterna gav uttryck för olust vid tanken på de kollosala mängder webbsidor som

samlas in, samtidigt som en annan informant betonade vikten av noggrann insamling. Den ena personen ansåg att man skulle kunna erbjuda så mycket som möjligt av det som skulle *kunna* efterfrågas, medan den andra såg mer till vad som efterfrågades och vad som *troligtvis* skulle komma att efterfrågas. De ger uttryck för två fundamentalt skilda inställningar till uppdrag, användare och tillgängliga resurser. Då dessa två informanter kan sägas representera national- respektive universitetsbiblioteksdelen, ser jag där en eventuell konflikt. Trots detta fick jag uppfattningen av att detta inte ställt till några problem, åtminstone inte ännu.

Även om man kan säga att uppdragen krockar till viss del, trots informanternas lite motsägelsefulla åsikter, uppfattar jag inte någon konflikt när det gäller arbetet med digitaliseringen. Jag utgår från att, som någon av informanterna påpekade, detta beror på att det är så olika delar. Digitaliseringen rör mest det gamla materialet, som räknas till nationalbiblioteksdelen, samtidigt som det digitala universitetsbiblioteket till största delen utgörs av den nationella accessen till vetenskapligt material. Istället för att vara konfliktskapande är digitaliseringen en del där uppdragen smälter samman på ett bra sätt, eftersom överföringen av det gamla materialet både gagnar nationen och universitetssamhället. Allmänheten får större och enklare tillgång till sitt kulturarv samtidigt som forskare lättare kan studera materialet.

Det som egentligen är intressant är kanske inte huruvida det finns en dragkamp mellan de olika delarna i biblioteket, utan hur man handskas med den. Ett viktigt steg var att just erkänna att det var två olika delar- även om de skall jobba ihop. De har olika förutsättningar för att existera, med separata behov och uppdrag. Genom att erkänna det möjliggör man på LBS-HBS ett samarbete och en gemensam riktning – att utveckla ett serviceföretag som tillgängliggör utvald och granskad information.

7.6 Den isländska kontexten

Islands speciella situation vad gäller storlek på land, samhälle och population fungerar både som en för- och nackdel. Till nackdelarna hör att en så liten nation inte rymmer så många institutioner av samma karaktär som LBS-HBS, vilket kraftigt minskar möjligheterna till samarbete, liksom informanterna säger. Man måste lösa en hel del problem själva, och söka sig utanför landets gränser för att hitta fler samarbetspartners. Detta ställer höga krav på personalen på biblioteket, som måste vara uppdaterad och i framkant när det gäller forskning inom ämnen som teknikutveckling, kunskapsförmedling och annat. Organisationen måste vara flexibel, kreativ och redo att följa utveckling av olika slag, något som jag anser att man på national- och universitetsbiblioteket lyckats med.

Den nationella kontexten har också en del fördelar som jag undrar om ett större samhälle kan få. Det tydligaste exemplet måste vara att man på Island har fått den nationella accessen, vilket inte hade fungerat om det varit ett större land med stor population och fler universitet. Det är en stor fördel för en hel nation att kunna koppla upp sig mot högkvalitetskällor när som helst.

De korta avstånden gör att man snabbt kan träffa olika parter och intressenter för att diskutera samarbete, överenskommelser och finansiering. Det är inte långt för

nationalbibliotekarien att köra ner till sjukhuset för att träffa dess bibliotekschef och diskutera till exempel hur man skall lösa frågorna om betalningen av hvar.is.

I ett litet land kan man gå små kroker runt byråkratin. Ett samhälle med en mindre population påverkar relationerna mellan de olika parterna. Det finns färre människor inom samma område och i samma bransch, vilket gör att man relativt lätt kan skapa nätverk och relationer. Man lär lättare känna de personer som arbetar inom samma bransch, vilket ger tillfälle att utveckla relationerna. Tillfällena att träffas ökar, vilket underlättar att skapa avslappnade samtal. Problem kan givetvis uppstå ifall parterna inte tycker om varandra eller känner varandra för väl, och därför kan hamna i olika intresse- eller känslomässiga konflikter. Sådana situationer ställer höga krav på professionalism.

7.7 Vision

De resultat som framkom under intervjuerna när vi talade om vision relativt lika, såhär i efterhand nästan frustrerande lika. De flesta informanterna var överens om att de ville skynda på förloppet av digitaliseringen, samtidigt som de verkade vara relativt nöjda med det digitala universitetsbiblioteket och hvar.is.

Min åsikt är att denna samstämmighet i fråga om bibliotekets framtid bottnar i det arbete man genomförde under år 2002 när man skapade en stark vision om hur biblioteket skulle se ut i framtiden. Omorganisationen som gjordes såg till att platta ut strukturen, vilket gjorde att kommunikationsvägarna blev kortare, och man håller möten där man diskuterar vad man skall göra och när. På så sätt förankras bibliotekets mål hos personalen, och de gör den till sin på många sätt.

En av de saker som framkom under intervjuerna var ett påpekande från en av informanterna som ansåg att man behövde fräscha upp utseendet på en del av de elektroniska resurserna. Detta är ett ämne som man faktiskt ligger efter inom då många av webbsidorna ser hopplöst omoderna ut. Vad som behövs är ett rejält ansiktslyft, och jag anser att man även skulle ta tillfället i akt att byta struktur och användargränssnitt till ett som är gemensamt för de olika resurserna. På så sätt underlättar man för användarna att tillgodogöra sig informationen och lättare orientera sig. Som de ser ut nu får man känslan av att de är ouppdaterade, tråkiga och krångliga.

8 Avslutande diskussion

Här kommer jag att diskutera de resultat som jag fått fram i min undersökning, samt återknyta dem till frågeställning och problem.

8.1 Biblioteket och samarbetet

Som jag tidigare nämnt gick jag in i undersökningen med vissa förväntningar. Jag misstänkte att det skulle kunna finnas en konflikt mellan Islands national- och universitetsbiblioteks olika delar. Därför blev jag först förvånad över att informanterna inte uttryckte det i intervjuerna, och sedan ännu mer förvånad när jag ändå tyckte mig se vissa tecken på motsättningar i det empiriska materialet, eller en form av dragkamp mellan de två. Jag har funderat på ifall detta kan ha med min attityd under intervjuerna att göra, att informanterna har uppfattat min fråga som en fråga om uttalade konflikter, snarare än dragkamp.

Kanske är det också en tolkningsfråga. Uppdragen krockar egentligen aldrig, men den ena delens uppdrag kan komplicera saker för den andra delen – något jag uppfattar som en dragkamp. Under intervjuerna och bearbetningen av det empiriska materialet har jag dock kommit att förstå att det inte uppfattas som ett problem av mina informanter.

Konflikten, eller bristen på den, anser jag vara delvis en organisatorisk fråga. Genom att övergå till en plattare organisation och strukturera om organisationen från grunden öppnade man upp för kommunikation på ett sätt som inte fanns tidigare. Medarbetarna gjordes mer engagerade, och trivseln ökade. Det ”nya bibliotekets” riktning grundades på idéer från bibliotekspersonal och användare som kom fram under helgens brainstorming. Med utgångspunkt i det förankrades också idén hos medarbetarna. Genom den ökade kommunikationen blev det två separata delar, universitetsbiblioteket och nationalbiblioteket, som arbetade tillsammans mot samma mål.

En annan orsak till att informanterna inte tyckte att det fanns någon konflikt anser jag vara att man på Islands national- och universitetsbibliotek ser de två enheterna just som separata delar. De existerar sida vid sida och samverkar, men har sina egna regler och uppdrag att rätta sig efter. Tillsammans med den förankrade bilden hos personalen och den kommunikationsvänliga organisationen gör detta att konflikterna minimeras. Genom att inte tvinga fram ett samarbete underlättar man just det samma.

Det verkar också förekomma överraskande få krav från finansiärerna till biblioteket. Ekonomi är ofta ett stort problem för bibliotek, vilket det givetvis är på LBS-HBS också. Men man är ändå relativt fri att förvalta finansiärernas bidrag som man vill, utan att de ställer upp villkor för användningen av de ekonomiska medlen. Finansiärerna drar

inte åt olika håll, utan LBS-HBS bestämmer kursen för verksamheten. Denna frihet måste påverka uppkomsten av möjliga konflikter avsevärt, då man från bibliotekets sida kan styra upp verksamheten efter eget planerande.

Jag tror att det uppstår fullt av ”konflikter” mellan de två delarna i biblioteket, men att det inte påverkar arbetet med det digitala biblioteket på ett allvarligt sätt. Kanske är tricket att inte låta dem blossa upp och bli större än de är, utan bara erkänna att de finns utan att göra någon stor affär av dem. Att lösa dem allteftersom de uppstår och inte tänka på dem alltför mycket innan de faktiskt finns. Hur som helst verkar man på LBS-HBS tycka att fördelarna med sammanslagningen överväger de eventuella nackdelarna.

8.2 Biblioteket och användarna

Idag är majoriteten av LBS-HBS användare på ett eller annat sätt knutna till universitetet. Jag har i arbetet valt att kalla dem de *faktiska* användarna, samtidigt som jag även nämner de *tänkta* användarna, de besökare som man har i åtanke men inte lyckats locka på riktigt.

Orsaken till att de *tänkta* användarna har svårt att hitta till biblioteket är det utbud som erbjuds. Detta inriktar sig mer på forskarsamhället än på allmänheten, även om mycket av materialet kan vara till glädje för gemene man. Det största exemplet på detta är portalen hvar.is, som ger hela landet tillgång till de prenumerationer man har på LBS-HBS. Större delen av innehållet består av tidskrifter och databaser med vetenskapligt innehåll, vilket inte riktar sig mot allmänheten. Majoriteten av materialet är dessutom på engelska, något som kan verka avskräckande för en del användare.

Jag anser också att det skulle vara bra med mer material på isländska, material som är mindre forskarinriktat, för att hvar.is skulle få ett bredare användarspektrum. Samtidigt skapades tjänsten med forskarsamhället i åtanke, och då bör det materialet givetvis prioriteras. Ändå är det dags att man gör en ordentlig utredning huruvida det finns kompletterande material som kan inkluderas i hvar.is. Som framgick av det empiriska materialet har man på LBS-HBS fått kritik för det dåliga utbudet av humanistiskt material. Delar av det humanistiska materialet togs bort på grund av att det användes för lite, och en informant spekulerade i om det möjligtvis kunde bero på humanisters vana och tradition vid att använda böcker. Tradition kan ha med det att göra, men å andra sidan kanske det inte spelar så stor roll. Snarare har man kanske där en användargrupp som behöver lite mer marknadsföring och information om vad de kan hitta, och var. Varför skulle inte humanister känna att de tjänade på att spara den tid det tar att ta sig till biblioteket, hitta artikeln, kopiera den och ta sig tillbaka?

För att ytterligare komplettera och utveckla portalen bör man lägga till mer material av en mer allmän karaktär, huvudsakligen för att göra tjänsten bredare och mer attraktiv för allmänheten. GROVE och Britannica är ett steg i rätt riktning, men fler bör tas innan man kan vara nöjd.

Medan hvar.is på många sätt representerar universitetsbiblioteket har man andra digitala tjänster som kan tilltala användare som hyser ett intresse av en mer allmän karaktär. De kartor och handskrifter man lagt ut på nätet är tänkta som material för både forskare och gemene man som har intresse av det. Gamla kartor och den isländska sagalitteraturen

väcker intresse världen över och genom att göra de gamla handskrifterna tillgängliga via Internet tillgängliggörs dessa resurser även för utländska användare. En sådan åtgärd är också en del i arbetet för att sprida kulturarvet som allmänhet och internationella intressenter vanligtvis inte har tillgång till då det förvaras i bibliotekets brandsäkra skattkammare.

Ett problem jag dock ser med dessa i sig ypperliga tjänster är att det inte tycks finnas någon allmän kännedom om dem. Under den tid jag har arbetat med uppsatsen har jag pratat med både vänner och okända på Island, i olika åldrar och yrkeskategorier, och ingen av dem kände till varken *hvar.is*, kartor, handskrifter eller tidskrifter på nätet. Med reservation för att det kan vara ett överdrivet påstående, menar jag att majoriteten av islänningarna tänker på LBS-HBS som universitetsbibliotek och inte så mycket som nationalbibliotek. Man vet inte vad nationalbiblioteket gör, eller vad det har att erbjuda. Alltså behövs en marknadsföringskampanj för att informera allmänheten om de resurser som finns via nätet. På så sätt stärker man även folks medvetenhet om bibliotekets uppdrag och tjänster, vilket kan leda till ökat publikt stöd. Detta kommer så till användning när man skall diskutera och motivera sin existens och förutsättningar med politiker och beslutsfattare.

I arbetet med att göra nationalbiblioteket känt för allmänheten kan ett samarbete med nationalarkivet vara en bra idé. Exempelvis skulle man kunna sammanställa en gemensam portal på nätet med material ur kyrkböcker, mantalslängder, handskrifter och andra dokument. På så sätt skulle man kunna skapa en portal/utställning på nätet om isländsk historia med material från båda dessa institutioner utan att behöva bygga en ny byggnad. Ett virtuellt museum helt enkelt.

Det var också bra att medverka under kulturnatten, något som jag hoppas att man kommer att fortsätta med och utveckla. Kanske finns det andra evenemang man kan delta i. Det gäller att synas och skapa kontaktyta mot användarna, såväl gamla som nya.

8.3 Biblioteket, nationen och uppdraget

Något som gör LBS-HBS speciellt är att det ligger på Island, som är en liten och sparsamt befolkad nation. Populationen är utspridd runt öns kuster, även om majoriteten bor i området runt huvudstaden. Som tidigare framkommit i arbetet påverkar detta förutsättningarna för samarbete, då det inte finns så många parter att samarbeta med nationellt. Samtidigt underlättar de korta sträckorna samarbetet, och det är lättare att skapa nätverk.

För Island har den nationella accessen varit oerhört viktig för utbildningarna, forskarsamhället och utvecklingen. Många av de företag, institutioner och mindre högskolor som finns runt om i landet hade inte haft en chans att kunna utveckla sig, och i en del fall, existera, utan tillgång till detta material. Därför är det viktigt att man fortsätter att arbeta med portalens utveckling för att kunna ge så god service till dessa institutioner som möjligt.

Länge var Islands universitet det enda högre lärosäte som fanns i landet, och det var därför naturligt hur LBS-HBS's skyldigheter mot universitetssamhället såg ut. Under senare år har dock fler och fler lärosäten dykt upp runt om i landet, och med dem följer

nya krav och frågor. Vilka skyldigheter har biblioteket mot de andra utbildningsinstitutionerna? Skall man köpa in litteratur och resurser på deras förfrågan samtidigt som det främst är Islands universitet som bistår biblioteket med medel för inköp? Är det dags att bli Islands forskningsbibliotek och koncentrera sig på att försörja forskar- och utbildningssamhället i stort istället för att fokusera på universitetet i Reykjavik? Hur skall man lösa det ekonomiskt?

Liksom en av informanterna uttryckte, anser jag att det är dags att undersöka vad det är studenterna vill ha och eventuellt omformulera universitetsbibliotekets roll och kanske även dess uppdrag. Det är frågor som biblioteket behöver ställa sig inför framtiden.

Under analysen av intervjuerna blev jag något besviken över de återhållsamma visioner mina informanter presenterade för bibliotekets framtid. En möjlig orsak till dessa försiktiga svar tror jag tyvärr kan gömma sig i hur jag formulerade frågan under intervjuerna. Som jag säger i inledningen av resultatredovisningen av intervjumaterialet, fick jag ibland förtydliga frågan. Det jag funderar på är om jag helt enkelt inte lyckades förmedla en önskan om att informanterna skulle släppa banden till den nuvarande situationen och föreställa sig hur den ulitmata formen för det digitala LBS-HBS skulle ta sig ut.

Mina visioner är redan antydda. Jag vill se ett digitalt bibliotek med något för alla, inte bara forskare och akademiker, där hvar.is innehåller mer isländskt material av något bredare och allmän karaktär. Jag vill se de olika hemsidorna, där det digitaliserade materialet presenteras, uppdaterade och fräscha, med ett lättnavigerat och tydligt strukturerat gränssnitt. I presentationen av kulturarvet bör användaren få tillgång till ämnesövergripande material via länkar, för att på så sätt få hjälp att tolka, förstå och tillgodogöra sig kunskap om det digitaliserade kulturarvet, och vad det kan berätta för oss.

Genom att göra en mer användarvänlig och visuellt tilltalande webb tror jag att man kan locka mycket fler användare än man har nu, och fler kan få kunskap om vad national- och universitetsbiblioteket har att erbjuda.

9 Litteratur

About the university of Iceland. (2007) Háskóli Íslands. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.hi.is/page/universityoficeland>> (07-04-29)

Afgreiðslutími. (2007) LBS-HBS. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.bok.hi.is/id/1008518>> (07-04-29)

Agert, Ingela & Tegström, Henrik (1999) *Kompetens som lockbete: en studie i lokala och centrala biblioteksföreträdarens syn på marknadsföring av bibliotekariekompetens gentemot lokala politiker.* BIVILs skriftserie 1999:1. Lund: Lunds Universitet.

Ahrnell, Britt-Marie & Nicou, Monica (1989) *Kunskapsföretagets marknadsföring: att utveckla förtroende, relationer och kompetens.* Malmö: Liber

Akramy, Sara. (2001) *Digitala bibliotek. Framtidsvision eller morgondagens verklighet?* Magisteruppsats. BIVIL:s skriftserie 2001: 1. Lund: Lunds Universitet

Arms, William Y. (2000) *Digital Libraries.* Massachusetts: The MIT Press.

Arnerup-Cooper, Birgitta & Edvardsson, Bo (1998) *Tjänstemarknadsföring i teori och praktik.* Lund: Studentlitteratur

Ágrip af sögu Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns (2006) LBS-HBS. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.bok.hi.is/id/1008113>> (06-03-29).

Árnadóttir, Erna G. (2001) “Landsaðgangur að rafrænum tímaritum. Könnun á viðhorfi bókasafna.” i *Bókasafnið* 25. árg. 2001, s 49-52.

Ársskýrsla. (2006) LBS-HBS. (Elektronisk) PDF format. Tillgänglig: <http://www.bok.hi.is/Apps/WebObjects/HI.woa/swdocument/1008486/%C3%81rssk%C3%BDrsla_ny2005.pdf> (07-03-29)

Berring, Robert C. (1995) “Future Librarians” i Bloch, R. Howard & Hesse, Carla (ed) *Future Libraries.* Berkley: University of California Press. s. 38-58.

Bibliúsafn. (2007) LBS-HBS. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.bok.hi.is/id/1011139>> (07-04-29)

”Bókaverðir fagna Þjóðarbókhöfðu” i *Morgunblaðið.* (94-10-05) (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.mbl.is.mm.gagnasafn/grein.html?grein_id=157340> (06-03-14)

Braga, Einar (1994) "Þetta er glapræði" i *Morgunblaðið*. (94-02-26) (Elektronisk).
Tillgänglig: <http://www.mbl.is.mm.gagnasafn/grein.html?grein_id=127008> (06-03-14)

"Breytingar á skipulagi í Þjóðarbókhöðunni" i *Morgunblaðið*. (03-09-26) (Elektronisk)
Tillgänglig: <http://www.mbl.is.mm.gagnasafn/grein.html?grein_id=753976> (06-03-14)

Bruzelius, Lars H & Skärvad, Per-Hugo (2000) *Integrerad organisationslära*. Lund: Studentlitteratur

Deegan, Marilyn & Tanner, Simon (2002) *Digital futures. Strategies for the information age*. London: Library Association Publishing.

Digitalisering på Kungl. Biblioteket (2006) Kungliga Biblioteket. (Elektronisk)
Tillgänglig: <<http://www.kb.se>> (06-04-18)

Dokument. (2006) Nationalencyklopedin. (Elektronisk) Tillgänglig:
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=155130&i_word=dokument> (06-07-12)

Fjárlög 2005. (2005) Fjármálaráðuneytið. (Elektronisk) PDF format. Tillgänglig:
<<http://www.fjarmalaraduneyti.is/media/Fjarlog/fjarlog2005.pdf>> (07-04-30)

Förordning (1996:505) med instruktion för Kungl. biblioteket. (2007) (Elektronisk)
Tillgänglig: <<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19960505.htm>> (07-04-23)

Gunnlaugsdóttir, Hildur (1999) "Saganet" i *Bókasafnið* 23. árg. 1999, s. 41-39.

Hannesdóttir, Sigrún Klara (2004) "Þekkingarveita á nórðurslóð. Landsbókasafn á breyttum tímum." i *Bókasafnið*, 28. árg. 2004, s. 29-33.

Háskóli Íslands. (2007) Háskóli Íslands. (Elektronisk) Islands Universitet. Tillgänglig:
<<http://www.hi.is>> (07-05-15)

Heick, Gunilla (2002) "Islands nya nationalbibliotekarie har många visioner" i *Ikoner* nr 6 2002, s. 31- 33.

Hrafnkelsson, Örn (2003) "VESTNORD" i *Bókasafnið* 27. árg. 2003, s. 65-68.

Hvað er VESTNORD? (2006) LBS-HBS. (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://www.timarit.is/umverkefni.jsp?lang=0>> (06-04-05)

Höfundalög. (2006) Alþingið. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.althingi.is/dba-bin/unds.pl?txi=/wwwtext/html/lagasofn/132a/1972073.html&leito=bokasafn\0bokasafna\0bokasafnanna\0bokasafni\0bokasafninu\0bokasafnið\0bokasafns\0bokasafnsins\0bokasofn\0bokasofnin\0bokasofnum\0bokasofnunum#word1>> (06-04-28)

Hönnun. (2007) LBS-HBS. (Elektronisk) Tillgänglig:
<<http://www.bok.hi.is/id/1011498>> (07-04-29)

Iceland in figures 2005 – 2006. (2005) Statistics Iceland and Ministry for Foreign Affairs. (Elektronisk) PDF format. Tillgänglig: <http://www.iceland.is/media/iceland-is/iceland05_utanr.pdf> (06-05-15)

Insamling. (2007) Kungliga Biblioteket (Elektronisk) Tillgänglig:
<<http://www.kb.se/dl/insamling.htm>> (07-04-23)

Ingefjord, Andreas (2003) *Målgruppsanpassad verksamhet på folkbiblioteket.* Magisteruppsats. BIVILs skriftserie 2003:13 Lund: Lunds Universitet.

Island. (2006) Nationalencyklopedin. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://80-www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=213768> (06-05-15)

KB 2005. Fakta och siffror. (2007) Kungliga Biblioteket. (Elektronisk) PDF format. Tillgänglig: <http://www.kb.se/Ee/Arsber05/kb_poppis_a4.pdf> (07-03-25)

KB:s uppgifter. (2007) Kungliga Biblioteket. (Elektronisk) Tillgänglig:
<<http://www.kb.se>> /Om KB/KB:s uppgifter. (07-04-23)

Kulturarw³. (2006) Kungliga Biblioteket. (Elektronisk) Tillgänglig: <www.kb.se> /Våra samlingar/Svenska webbsidor – Kulturarw3/Beskrivning. (06-03-01)

Kungl. bibliotekets grundläggande ståndpunkter. (2007) Kungliga Biblioteket. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.kb.se>> / Nationell samordning/Avd. för nationell samverkan/Centrala avtal för databaser/Om de centrala avtalen/Principer i avtalsskrivningen. (07-18-05)

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn (2003) LBS-HBS. (Elektronisk) PDF format. *Bekkingarveita á norðurslóð. Markmið og aðgerðir 2003-2006.* Tillgänglig: <<http://www.bok.hi.is/Apps/WebObjects/HI.woa/swdocument/1005848/stefnumotun.pdf>> (06-02-10)

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn (2006) *Söfnun á vefsiðum vegna sveitarstjórnarkosninga 2006.* Utkast till nyhetsartikel. I författarens ägo.

Landsbókasafnið gegnir fjölþættu hlutverki i *Morgunblaðið.* (2002) (02-07-28) (Elektronisk) Tillgänglig:
<http://www.mbl.is.mm.gagnasafn/grein.html?grein_id=680315> (06-03-14)

Langley, Anne & Gray, Edward (2003) *The Role of the Academic Librarian.* Oxford: Chandos Publishing.

Löfgren-Bjerner, Lena (2004) ”Utveckling och konsolidering – ledstjärnor för Stockholms universitetsbiblioteks nya överbibliotekarie.” I *DIKforum* nr 8, 2004.

Lög um skilduskil til safna (2002) Alþingið. (Elektronisk) Tillgänglig: <www.althingi.is/lagas/nuna/2002020.html> (06-04-24)

Ólason, Véstein (1994) ”Draumur rætist” i *Morgunblaðið*. (94-11-08) (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.mbl.is/mm.gagnasafn/grein.html?grein_id=162602> (06-03-14)

Patel, Runa & Davidsson, Bo (1994) *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Persson, Kajsa & Persson, Katrin (2004) *The digital dark age? Bevarande av digitalt material i Sverige*. Magisteruppsats. BIVIL:s skriftserie 2004: 15. Lund: Lunds Universitet

Saga. (2007) LBS-HBS. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.bok.hi.is/id/1008113>> (07-04-29)

SagaNet. (2006) Cornell University. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://cidc.library.cornell.edu/about/saganet.htm>> (06-04-05)

Samstarfssamningur Háskóla Íslands og Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns. (2004) Háskóli Íslands. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.hi.is/page/samningur_HI_Lbs-Hbs> (07-04-30)

Sérstöfn (2007) LBS-HBS. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.bok.hi.is/id/1011135>> (07-04-29)

Skráðir nemendur 2005 – 2006. (2007) Háskóli Íslands. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.hi.is/page/stad_nem_skraning05_06> (07-04-29)

Skref fyrir skref. (2006) LBS-HBS. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.bok.hi.is/Apps/WebObjects/HI.woa/wa/dp?id=1013258#hofunda>> (06-04-28)

SOU 2003: 129 *KB – ett nav i kunskapssamhället*. (2003) Stockholm: Statens Offentliga Utredningar

Starfsmenn. (2007) Háskóli Íslands. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.hi.is/page/stad_starfsmenn> (07-04-29)

Stefnumál Háskóla Íslands. (2007) Háskóli Íslands. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.hi.is/id/1001785>> (07-04-29)

Sverige. (2006) Nationalencyklopedin. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://80-www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=320855> (06-05-15)

Sævarsson, Jökull (1999) “Íslandskort á Netinu” i *Bókasafnið* 23. árg. 1999, s. 39-40.

The University of Iceland. (2007) Háskóli Íslands. (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://www.hi.is/id/1002800>> (07-04-29)

Um Bókasafnið. (2006) LBS-HBS. (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://www.bok.hi.is/id/1007605>> (06-02-13)

Upplýsingar um verkefnið. (2006) LBS-HBS. (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://sagnanet.is/>> (06-04-05)

Upphovsrätt. (2006) Nationalencyklopedin. (Elektronisk) Tillgänglig:
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=336169&i_history=1> (06-07-12)

Varför centrala avtal? (2007) Kungliga Biblioteket. (Elektronisk) Tillgänglig:
<<http://www.kb.se>> / Nationell samordning/Avd. för nationell samverkan/Centrala avtal för databaser/Om de centrala avtalen/ Varför centrala avtal? (07-18-05)

Vefsöfnun. Minnisblað um valdar vefsíður. (2005). Internt anteckningsblad om insamling av webben, tillhandahållen av en av informanterna. I författarens ägo.

Velkomin á hvar.is! (2006) LBS-HBS. (Elektronisk) Tillgänglig: <www.hvar.is> (06-04-06)

Verk. (2006) Nationalencyklopedin. (Elektronisk) Tillgänglig:
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=341347&i_word=verk>
(06-07-12)

Wilson, Fiona (2000) *Organisation, arbete och ledning*. Malmö: Liber AB

Þjónustusamningur (2006) LBS-HBS. (Elektronisk) PDF format. Tillgänglig:
<<http://www.hvar.is/upload/5/thjonustusamningur.pdf>> (06-04-06)

Bilaga 1

Intervjuguide

Jag skall ställa öppna frågor och låta informanterna styra samtalet. Jag kommer att ställa följdfrågor till det som informanterna berättar. Nedan följer frågor som jag anser intressanta att få svar på men de ställs endast om informanten inte själv diskuterar frågan. Frågorna skall användas mer som checklista för mig för att hålla mig inom området jag studerar.

Jag kommer inte att ställa alla frågor till alla mina informanter, utan jag kommer att välja frågorna utifrån vem jag intervjuar.

Det digitala biblioteket

Hur ser du på det digitala biblioteket?

Vad tycker du är de viktigaste delarna för ett digitalt bibliotek?

Användare

Vilka anser du vara de tänkta användarna för de digitala tjänsterna?

Upplever du att användarnas åsikter/behov tas tillvara på ett bra sätt i urvalsbesluten?

Uppfattar du det som om det finns en pågående dialog/samtal mellan användare och bibliotek?

Bedömer du att det finns någon grupp av användare man särskilt riktar sig till?

Finansiering

Hur finansieras det digitala arbetet?

Hur ser du på det statliga stödet? *Bedömer du att det statliga bidraget är realistiskt? Får ni "tillräckligt" med statligt stöd?*

Tycker du att LBS/HBS satsar tillräckligt på arbetet med det digitala biblioteket?

Ser du någon konflikt mellan det fysiska och det digitala biblioteket?

Samarbete

Hur bedömer du samarbetet på nationell nivå? *Fungerar det? Ex. Folkbibliotek, Arkiv, Mogginn?*

Hur bedömer du samarbetet på internationell nivå? *Fungerar det? Nordiska länder. Världen.*

Anser du att möjligheterna till samarbete påverkar vilka projekt man drar igång och vilka beslut som fattas?

Om ja:

Ser du någon konflikt mellan bibliotekets intressen och det faktiska resultatet av urvalet?

Samling

Bedömer du att de digitala samlingarna representerar de samlingar som finns i fysisk form? *Är det ett bra tvärsnitt av det material som finns?*

Anser du att de prioriteringar man gjort fått några ”konsekvenser”?

Hur tycker du att digitaliseringen slagit ut?

Visioner

Hur vill du att visionerna ut för de digitala samlingarna skall se ut?

Innehåll

Form

Tillgänglighet

Kompetens

Anser du att det finns tillräckligt med sätt att utveckla sin kompetens inom detta område?

Tycker du att du får tillräckligt med tillfällen att utveckla din kompetens?